

**VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

Verslo administravimo studijų programa
Kodas 62603S107

ASTA ŽEBRAUSKAITĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

DARBO JĖGOS MIGRACIJOS POVEIKIS VERSLUI

Kaunas 2011

**VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

ASTA ŽEBRAUSKAITĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

DARBO JĖGOS MIGRACIJOS POVEIKIS VERSLUI

Darbo vadovas _____

(parašas)

Doc. Dr. Jūratė Matekonienė
(darbo vadovo mokslo laipsnis,
mokslo pedagoginis vardas,
vardas ir pavardė)

Magistrantas _____

(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas 2011

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS	5
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	6
ĮVADAS	7
1. TEORINIAI DARBO JĖGOS MIGRACIJOS ASPEKTAI	10
1.1. Migracijos samprata ir tarptautinės migracijos teorijos	10
1.2. Migracijos formos, ją sąlygojantys veiksniai	14
1.3. Darbo jėgos migracijos priežastys, ekonominiai padariniai	19
1.4. Darbo jėgos migracija ir verslas	25
2. LIETUVOS DARBO JĖGOS MIGRACIJOS ANALIZĖ	28
2.1. Darbo jėgos migracijos rodiklių analizė Lietuvoje	28
2.2. Ekonominių rodiklių, turinčių įtakos verslo plėtrai, analizė	35
2.3. Darbo jėgos migracijos poveikio verslui tyrimo modelis	42
3. LIETUVOS DARBO JĖGOS EMIGRACIJOS MASTŲ IR EKONOMINIŲ RODIKLIŲ RYŠYS	44
3.1. Tyrimo metodika	44
3.2. Tyrimo duomenų analizė	45
3.3. Tyrimo rezultatų įvertinimas ir rekomendacijos	53
IŠVADOS	56
SANTRAUKA (ANGLŲ KALBA)	58
MOKSLINĖS LITERATŪROS SĄRAŠAS	59
INFORMACINIŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	62
1 PRIEDAS	65
2 PRIEDAS	66

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

Bruto (darbo užmokestis) - darbo užmokestis iki mokesčių atskaitymo

BVP - Bendrasis vidaus produktas

ES - Europos Sąjunga

Neto (darbo užmokestis) - darbo užmokestis atskaičius mokesčius, atskaitymus

SVV – Smulkus ir vidutinis verslas

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė	Migracijos apibrėžimai	10
2 lentelė	Migracijos teorijų analizė	11
3 lentelė	Asmeniniai tikslai ir prisitaikymo prie bendrųjų veiksnių strategijos	18
4 lentelė	Laisvo darbuotojų judėjimo nauda ir kaštai Lietuvai	24
5 lentelė	Lietuvos migracijos rodikliai	28
6 lentelė	Emigrantai, deklaruojant išvykimą, pagal amžiaus grupes	30
7 lentelė	Emigrantai, nedeclaruojant išvykimo, pagal išsilavinimą 2006–2009 metais	31
8 lentelė	Populiariausios trūkstamos profesijos Lietuvoje 2005 – 2009 m.	33
9 lentelė	Tyrimui reikalingi duomenys	46
10 lentelė	Emigrantų ir darbo jėgos skaičiaus koreliacija	46
11 lentelė	Emigrantų skaičiaus ir nedarbo lygio koreliacija	47
12 lentelė	Emigrantų ir užimtų gyventojų skaičiaus koreliacija	48
13 lentelė	Emigrantų skaičiaus ir vidutinio darbo užmokesčio koreliacija	49
14 lentelė	Emigrantų skaičiaus ir piniginių perlaidų iš užsienio koreliacija	51
15 lentelė	Emigrantų skaičiaus ir išlaidų technologijų plėtrai koreliacija	52

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Darbo jėgos migracija pagal migracijos teorijas.....	14
2 pav. Tarptautinės migracijos klasifikacija	15
3 pav. Darbo jėgos migracijos formos pagal kvalifikaciją	16
4 pav. Veiksniai, darantys įtaką gyventojų apsisprendimui migruoti	17
5 pav. Migracijos struktūrinės priežastys	19
6 pav. „Stūmimo - traukos” veiksniai	20
7 pav. Migracijos pasekmės	23
8 pav. Darbo jėgos migracijos įtaka	25
9 pav. Lietuvos migracijos rodikliai 2004 – 2010 m.....	29
10 pav. Emigracija pagal šalis 2004 – 2010 m.....	30
11 pav. Emigrantų pasiskirstymas (%) pagal kvalifikacijos lygmenį 2005 – 2009 metais	32
12 pav. Užsieniečių įsteigtos įmonės Lietuvoje 2004 – 2009 m.....	34
13 pav. Lietuvos BVP 2007 – 2011 m.....	35
14 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje 2005 – 2010 m.....	37
15 pav. Užimtumo lygis Lietuvoje 2007 – 2010 m.....	38
16 pav. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis Lietuvoje 2005 – 2010 m.....	38
17 pav. Išlaidos technologijų plėtrai Lietuvoje 2005 – 2009 m.....	39
18 pav. Privačių asmenų piniginės perlaidos į Lietuvą 2004 – 2010 m.....	41
19 pav. Darbo jėgos emigracijos poveikio verslui modelis	43
20 pav. Darbo jėgos skaičiaus priklausomybė nuo emigracijos	47
21 pav. Nedarbo lygio priklausomybė nuo emigracijos	48
22 pav. Užimtų gyventojų skaičiaus priklausomybė nuo emigracijos	49
23 pav. Vidutinio darbo užmokesčio priklausomybė nuo emigracijos	50
24 pav. Piniginių perlaidų iš užsienio priklausomybė nuo emigracijos	51
25 pav. Išlaidų technologinei plėtrai priklausomybė nuo emigracijos	52

ĮVADAS

Temos aktualumas.

Migracinis gyventojų judėjimas yra vienas iš pagrindinių šiuolaikinės visuomenės bruožų, kuris pastaruoju metu tapo ypač svarbus tiek visuomenei, tiek mokslininkams. Laisvas gyventojų judėjimas – tai vienas iš privalumų, kurį suteikia bendra Europos Sąjungos rinka. Tai didžiulis Europos šalių integracijos laimėjimas, nes asmenys laisvai gali pasirinkti gyvenamąją, darbo, studijų vietą. Tačiau, intensyvi emigracija turi nemažai įtakos gyventojų skaičiaus pokyčiams, sąlygoja gyventojų senėjimą, demografinius procesus, „protų nutekėjimą“, kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą.

Kaip ir daugelyje Europos šalių, Lietuvoje vykstantys politiniai, socialiniai bei ekonominiai pokyčiai padarė esminį poveikį tarptautinės migracijos procesui. XIX amžiuje prasidėjusi gyventojų emigracija tebesitęsia iki šių dienų. Šių metų gegužės mėnesį atsivėrusi Vokietijos darbo rinka Lietuvai taps dar vienu iššūkiu. Lietuvos statistikos departamento duomenimis iš nepriklausomos Lietuvos jau išvyko daugiau nei 500 tūkst. gyventojų. Tai turi įtakos mūsų šalies ekonominiams, socialiniams, demografiniams pokyčiams. Pagal emigracijos mastus Lietuva pirmauja visoje Europoje, dėl to Lietuvos gyventojų darbinė migracija yra ne tik valstybinės svarbos problema, bet yra nagrinėjama ir Europos Sąjungos kontekste. Todėl svarbu išanalizuoti, kokie veiksniai turi įtakos migracijos mastui ir kokią įtaką migracija daro šalies ekonomikai ir darbo rinkai.

Darbo jėgos migracijos problema yra gana sudėtinga, tačiau aktuali ir dominanti įvairius mokslininkus, kurie ją skirtingai interpretuoja. Dažniausiai darbo jėgos migracija yra siejama su darbo rinkos būkle, pvz. nedarbo, užimtumo, pajamų lygiu, socialinėmis garantijomis, taip pat bendra šalies ekonomikos padėtimi bei gyvenimo lygiu. Tačiau šių veiksnių tarpusavio priklausomybę nustatyti yra pakankamai sunku, nes jie yra įtakojami įvairių faktorių.

Pasaulyje vykstantys globalizacijos procesai sąlygoja ekonominius, socialinius ir kultūrinius pokyčius, kurie veikia nacionalines darbo rinkas bei darbo jėgos judėjimą. Šiuolaikinė migracija nuo ankstesnių skiriasi tuo, kad nuolat didėja aukštos kvalifikacijos darbo jėgos migracijos mastai ir atsiranda „protų nutekėjimo“ problema, dėl to verslo sektoriui tampa sudėtinga patenkinti žmogiškųjų išteklių poreikį.

Lietuva, formuodama ekonominę politiką ir palankią verslui aplinką, išskirtinį ilgalaikį prioritetą turi teikti žinių ekonomikos sukūrimui. Valstybei, nepasižyminčiai gamtos ir energijos išteklių gausa, žinių ekonomika tampa svarbiausiu ekonomikos vystymąsi lemiančiu veiksniu. Tačiau vis didėjanti kvalifikuotų specialistų emigracija mažina Lietuvos intelektualinio potencialo augimą. Tik

atkreipus dėmesį į darbo jėgos migracijos problemas, Lietuva galės sėkmingai įsijungti ir konkuruoti globalinėje rinkoje.

Problemos ištyrimo lygis.

Lietuvoje darbo migracijai skiriama nepakankamai dėmesio, nepaisant to, kad ši problema mūsų šalyje pastaruoju metu ypač aktuali, kadangi realūs jos mastai, ypač jaunų ir kvalifikuotų gyventojų, yra dideli. Labai svarbu laiku susirūpinti darbo rinkos būkle, nedarbo, užimtumo problemų sprendimu, migracijos tendencijų analize ir pan. Mokslinėje literatūroje plačiai analizuojama migracijos problema, tačiau Lietuvoje nėra tikslios migruojančiųjų apskaitos bei duomenų, plačiai neanalizuojamos migracijos priežastys, padariniai ir nepakankamai nagrinėjamas migracijos poveikis šalies ekonominei padėčiai.

Darbo jėgos migraciją nagrinėjo užsienio mokslininkai: P.R. Krugmanas, M. Obstfeldas, R. G. Ehrenbergas, R. S. Smithas, R. K. Filleris, I. G. Reynoldsas, S.H. Mastersas, C.H. Moeris, A. Tassinopoulosas, H. Werneris ir kiti. Finansinės krizės ir migracijos sąveikos aspektus analizavo M. Fix, D. Papademetriou, J. Btalova (2009), taip pat R. Glinskienė ir E. Petuškienė (2009). Migracijos poveikį ekonomikai plačiai išanalizavo S. Karpavičius (2006) bei užsienio mokslininkai N. Harris (2004), J. E. Taylor (2006). Lietuvos darbo jėgos migracijos ir migracijos politikos problemas aktyviai nagrinėja A. Sipavičienė. Šia tema ji yra paskelbusi daugiau kaip 50 mokslinių darbų, vieni iš žymiausių – „Demografinių procesų raida Lietuvoje. Lietuvos demografinė raida: retrospektyva, šiuolaikinės problemos, palyginamoji analizė“; „Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė“.

Išanalizavus mokslinę literatūrą apie darbo jėgos migraciją, galima pastebėti, kad daugelyje literatūros šaltinių įvairių šalių mokslininkai nagrinėja teorinius darbo jėgos migracijos aspektus, mažai dėmesio atkreipdami į ekonominę ir praktinę jų reikšmę. Pasigendama darbų, kuriuose migracijos pokyčiai būtų siejami su tam tikrais ekonominiais rodikliais.

Darbo objektas – darbo jėgos migracijos poveikis verslui.

Darbo tikslas – iširti ir įvertinti darbo jėgos migracijos poveikį verslui.

Darbo uždaviniai:

- ♦ remiantis įvairių šalių mokslininkų darbo jėgos migracijos teoriniais tyrimais, išanalizuoti teorinius darbo jėgos migracijos aspektus;
- ♦ atskleisti darbo jėgos migracijos priežastis ir pasekmes;
- ♦ atlikti statistinę Lietuvos darbo jėgos migracijos mastų analizę;
- ♦ išanalizuoti darbo jėgos migracijos įtaką įvairių ekonominių rodiklių pokyčiams;

- ♦ nustatyti ryšį tarp darbo jėgos migracijos ir verslo situacijos Lietuvoje, įvertinti darbo jėgos migracijos tendencijas.

Hipotezės.

- ♦ Darbo jėgos emigracija teigiamai veikia nedarbo, užimtumo lygio, vidutinio atlyginimo ir piniginių perlaidų iš užsienio rodiklius;
- ♦ Darbo jėgos emigracija neigiamai veikia darbo jėgos pokyčius ir išlaidų technologinei plėtrai apimtis.

Darbo struktūra. Pirmoje darbo dalyje analizuojami teoriniai darbo jėgos migracijos aspektai, nustatant migracijos priežastis ir pagrindines pasekmes ekonomikai ir verslui. Antroje darbo dalyje pateikiama Lietuvos darbo jėgos migracijos situacijos statistinė analizė, nagrinėjami pagrindiniai šalies ekonominiai rodikliai. Trečioje dalyje atliktas tyrimas, siekiant nustatyti darbo jėgos migracijos ryšį su pagrindiniais ekonomikos rodikliais, apibūdinančiais verslo situaciją Lietuvoje.

Darbe naudoti literatūros šaltiniai. Teorinėje darbo dalyje daugiausia naudotasi užsienio bei Lietuvos autorių moksliniais darbais, atliktais empiriniais tyrimais. Dėl informacijos naujumo ir aktualumo įvairių situacijų vertinimui ir pastebėjimams buvo naudojama straipsniuose ir internete pateikiama informacija.

Teorinė ir praktinė darbo reikšmė. Išanalizavus mokslinę literatūrą buvo pateiktos esminės pasekmės Lietuvai ekonominiu aspektu, o atlikus tyrimą nustatytas ir pateiktas migracijos procesų ir ekonominių rodiklių tarpusavio priklausomybės ryšio pagrindumas, remiantis naujausia informacija, apibūdinančia dabartinę situaciją. Migracijos mastai ir tendencijos yra nuolat kintantys, todėl ypač svarbu nuolat sekti ir analizuoti šiuos procesus.

Darbo apribojimai ir sunkumai. Prie pagrindinių darbo apribojimų būtų galima priskirti naujausios statistinės informacijos trūkumą ir ribotumą.

Darbo struktūros paaiškinimas. Darbą sudaro įvadas, 3 dalys, išvados. Pagrindinė darbo medžiaga aprašyta 52 puslapiuose, įskaitant 15 lentelių, 25 paveikslus. Taip pat pateikiami 2 priedai. Naudotos literatūros sąrašą sudaro 59 moksliniai ir informaciniai šaltiniai.

1. TEORINIAI DARBO JĖGOS MIGRACIJOS ASPEKTAI

Migracija savaime nėra problema, tai natūralus procesas, nulemtas įvairių politinių, socialinių, demografinių ir kultūrinių faktorių. Ateityje migracijos srautai tik didės, todėl svarbu išsiaiškinti šio proceso kilmės priežastis, įvertinti galimas ekonomines pasekmes šaliai ir verslui, kad būtų galima tinkamai pasiruošti ir reguliuoti migrantų srautus.

1.1. Migracijos samprata ir tarptautinės migracijos teorijos

Migracija, kaip reiškinys, nėra naujas dalykas. Šis procesas vyksta per visą žmonijos istoriją, nuo pirmųjų žmonių judėjimo. Tačiau intensyvus jos tyrimas prasidėjo tik XX a. 7 – ajame dešimtmetyje, kai buvo pradėti fiksuoti statistiniai migracijos duomenys.

Asmenų judėjimas, susijęs su darbo jėgos perėjimu iš vienos šalies į kitą arba vieno ekonominio sektoriaus į kitą, dažniausiai nagrinėjamas kaip darbo jėgos migracija. Terminas „migracija“ turi daug reikšmių. Bendrąją prasme migracija (lot. *migratio* – kėlimasis, kraustymasis) yra kėlimasis, kraustymasis, perėjimas iš vienos vietos į kitą. Dažnai sąvokos darbo jėgos „mobilumas“ ir „migracija“ yra suvienodinamos, nors jų reikšmė skiriasi. Darbo jėgos mobilumas – darbo veiksnio judėjimas iš vieno regiono į kitą. Darbo jėgos migracija – judėjimas, kurio metu keičiasi ir gyvenamoji vieta (Tassinopoulos, 1998).

1 lentelė

Migracijos apibrėžimai

Autoriai	Apibrėžimas
Guščinskienė, J. (2001)	Migracija – tai individų ar jų grupių pastovios gyvenamosios vietos keitimo procesas, kuris pasireiškia persikėlimu į kitą regioną, geografinį rajoną arba kitą šalį.
Ekonominės migracijos reguliavimo strategija (2007)	Migracija suprantama kaip išvykimas iš šalies ar atvykimas į ją iš užsienio šalies, siekiant geresnės gyvenimo kokybės, didesnio darbo užmokesčio, geresnių darbo ir gyvenimo sąlygų ar dėl kitų ekonominių priežasčių.
Maslauskienė, A.; Stankūnienė, V. (2007)	Migracija – gyventojų persikėlimas iš vienos gyvenamosios vietos į kitą, kertant administracines vietovės ribas; Migracija yra individų ar grupių persikėlimas iš vienos gyvenamosios vietos į kitą, turint tikslą naujoje vietovėje pasilikti pakankamai ilgą laiką.
Kasnauskienė, G. (2008)	Migracija – ilgalaikis gyvenamosios vietos pakeitimas, kurio rezultatas – gyventojų skaičiaus ir struktūros pasikeitimai išvykimo bei atvykimo teritorijose.
Сулаберидзе, А. (2008)	Migracija pasireiškia kaip atsakas į darbo jėgos paklausos ir pasiūlos disproporcijas, taip pat ir darbo užmokesčio neatitikimus tarp vietovių.

Šaltinis: sudaryta autorės

1 lentelėje pateikiami migracijos apibrėžimai. Kaip matyti iš pateiktų apibrėžimų, autoriai migraciją apibūdina panašiai, išskirdami vietos pakeitimo, išvykimo laikotarpio ir geresnių gyvenimo, darbo sąlygų ieškojimo aspektus. Apibendrinus galima teigti, kad **migracija** - tai asmenų persikėlimas,

gyvenamosios vietos keitimas santykinai ilgam laikui, dideliu atstumu, dažniausiai dėl ekonominių, socialinių priežasčių.

Pagal pateiktus migracijos apibrėžimus, galima išskirti darbo jėgos migracijos sampratą. **Darbo jėgos migracija** – tai darbingo amžiaus asmenų migracija į kitas šalis (dažniausiai iš ekonomiškai silpnesnių į stipresnes), ieškant darbo, geresnių gyvenimo sąlygų.

Migracijos esmę ir priežastis aiškina įvairios ekonomikos teorijos: neoklasikinė, naujoji ekonominė, dviejų darbo rinkų, migracijos tinklo, migracijos sistemų, pasaulio sistemų ir kt. R. Čiarnienė ir kiti autoriai (2009) pateikia pagrindinių teorijų analizę (2 lentelė).

2 lentelė

Migracijos teorijų analizė

Teorija	Apibūdinimas
Neoklasikinė ekonomikos teorija	Migraciją veikia „stūmimo“ ir „traukos“ jėgos. Pagrindinis makroekonominis migracijos veiksnys – darbo jėgos paklausos ir pasiūlos skirtumai tarptautinėse rinkose, migracijos priežastis – skirtingas darbo užmokestis skirtingose valstybėse.
Naujoji migracijos ekonomikos teorija	Emigracija – tai šeimos (ar individo) strategija diversifikuoti pajamų šaltinius, minimizuoti riziką bei išvengti kreditavimo barjerų.
Dviejų darbo rinkų teorija	Valstybėje egzistuoja dvi darbo rinkos: vietiniams gyventojams skirta darbų rinka, suteikianti aukštas pajamas ir pavojingų, mažai apmokamų darbų, kuriuos paprastai užima imigrantai, rinka.
Migracijos tinklo teorija	Emigracija – save generuojantis veiksnys. Emigrantai suteikia informaciją apie darbo rinkos situaciją, įsidarbinimo, atlyginimo, apgyvendinimo galimybes kitiems.
Migracijos sistemų teorija	Emigracija – makro ir mikro struktūrų dviejose teritorijose sąveikos rezultatas. Makro struktūromis laikomi instituciniai veiksniai, mikro struktūros – pačių emigrantų įsitikinimai, patirtys, tinklai.
Pasaulio sistemų teorija	Emigraciją lemia darbo jėgos judėjimas iš periferijos į centrą.

Šaltinis: ČIARNIENĖ, R.; KUMPIKAITĖ, V.; TARAŠKEVIČIUS, A. Makroekonominių veiksnių poveikis žmonių migracijos procesams: teoriniai ir praktiniai aspektai, 2009, p.555.

Neoklasikinė ekonomikos teorija. Ši teorija migraciją akcentuoja kaip vieną svarbiausių šalies vystymąsi lemiančių veiksnių. Pagrindinis makro lygio veiksnys – skirtumas tarp darbo pasiūlos ir paklausos kilmės ir tikslo šalyse. Pagal šį modelį migracija neįmanoma, jeigu nėra šio skirtumo. Mikrolygiu sprendimai migruoti priklauso nuo naudos – sąnaudų vertinimo. Valstybės politika turėtų būti nukreipta į pajamų didinimą, įdarbinimo galimybių skatinimą ir migracijos sąnaudų reguliavimą. Neoklasikinė teorija nagrinėjant migracijos procesus nėra aktuali, nes keičianti migracijos priežastims ir struktūrai, praktiškiau panaudojami kiti modeliai (Karalevičienė, Matuzevičiūtė, 2009).

Naujoji migracijos ekonomikos teorija. Migracija – ne tik individo, bet ir šeimos strategija, kai siekiama padidinti šeimos pajamas, diversifikuojant pajamų šaltinius, taip sumažinant riziką dėl bedarbystės ar pajamų netekimo. Ši teorija išsamiausiai nagrinėja migracijos procesą, todėl pakeitė

neklasikinę migracijos teoriją. Palyginus su neklasikine teorija, atsiranda naujas veiksnys – šeimos ir namų ūkiai bei piniginių perlaidos. Šiame modelyje tarptautinė migracija yra priemonė kompensuoti kai kurių tipų rinkų nebuvimą besivystančiose šalyse, pvz.: nedarbo draudimo, kapitalo, derliaus draudimo (Dapkus, Matuzevičiūtė, 2008). Teorijos trūkumas – akcentuojama tik kilmės šalis, pasigendama migracijos poveikio tikslo šalims analizės.

Dviejų darbo rinkų teorija. Teorijoje teigiama, kad valstybėje yra dvi rinkos: pirmoji – išsilavinusiems vietiniams gyventojams suteikianti aukštas pajamas, antroji – mažai apmokamų darbų, kurių nenori vietiniai gyventojai ir kurių imasi imigrantai. Akcentuojamas tarptautinės migracijos veiksnys – struktūrinė darbo jėgos paklausa užsienio darbuotojams, dėl kurios imigrantai konkuruoja su vietiniais gyventojais. Tai mažina vietinių darbuotojų darbo užmokestį ir įsidarbinimo galimybes.

Migracijos tinklo teorija. Migracijos procesas veikia kaip tinklas, suteikiantis informaciją apie darbo rinkos situaciją, įsidarbinimo, atlyginimo, apgyvendinimo galimybes. Tokie tinklai sumažina migracijos sąnaudas ir yra linę plėstis, nes kiekvieno individo persikėlimas yra informacijos šaltinis tiems, kurie dar nemigruoja, kartu tai yra ir naujų migracijos srautų priežastis.

Migracijos sistemų teorija. Ši teorija migraciją aiškina kaip makro ir mikro struktūrų ryšio rezultatai skirtingose vietovėse. Makrostruktūros – instituciniai vienetai, mikrostruktūros – migrantų įsitikinimai, patirtis, tinklai. Pagal šią teoriją sudėtinga atsieti mikro ir makro lygmenis, įvertinti jų ryšį.

Pasaulio sistemų teorija. Teorija teigia, kad migraciją lemia darbo jėgos judėjimas iš periferijos į centrą. Periferija – besivystančios šalys ar regionai, centras – išsivysčiusios valstybės. Šios vietovės susietos kultūriniais, prekybiniais ir kitais ryšiais. Migracija yra kaip pasaulinė darbo jėgos pasiūlos sistema, nes darbuotojai yra priversti ieškoti įsidarbinimo galimybių labiau išsivysčiusiose šalyse (centruose), kuriuose gamyba remiasi pigia darbo jėga, siekiant aukšto pelningumo (Dapkus, Matuzevičiūtė, 2008).

Anksčiau išvardintos teorijos buvo sukurtos ištirti asmeniniams žmogaus elgsenos aspektams, tik po kurio laiko teorijos pritaikytos migracijos procesui analizuoti. Išanalizavus teorijas galima teigti, kad migracijos modeliai analizuoja migraciją dalimis, atsižvelgiant į tam tikrus aspektus. Pasigendama sisteminio požiūrio į migracijos procesą, todėl visos teorijos gali būti laikomos viena kita papildančiomis.

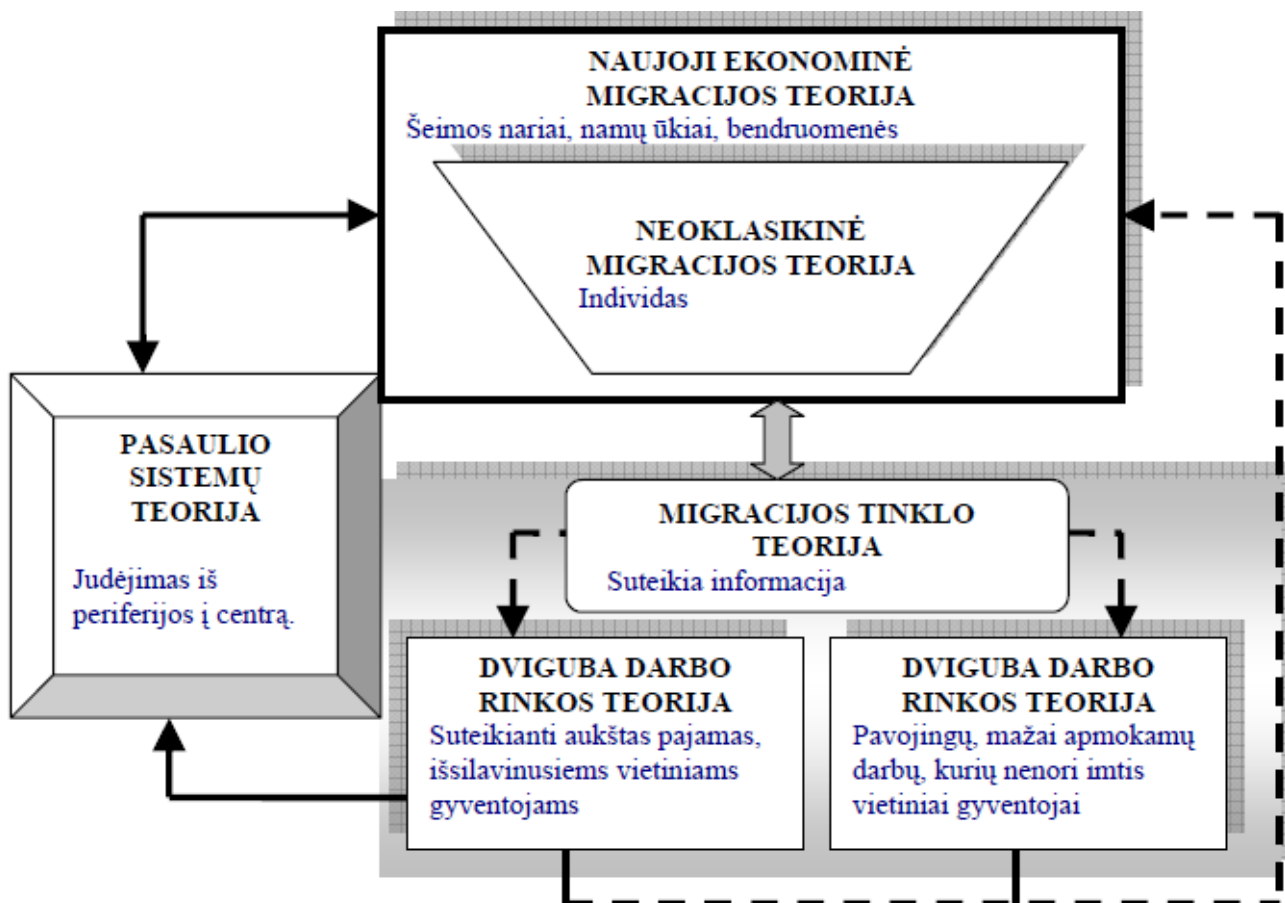
Migracijos reiškinių aiškinimui galima pasinaudoti ekonomikos teorija, kuri aiškina asmens veikimo, pasirinkimo aspektus. Ekonomikos teorijos požiūriu, kiekvienas asmens veikimas ar neveikimas, t.y. sprendimas migruoti ar nemigruoti, yra sąmoningas ir tikslingas pasirinkimas.

Atskirai galima išskirti sprendimų migruoti priėmimo teoriją, susidedančią iš 4 tarpusavyje susijusių dalių (Dapkus, Matuzevičiūtė, 2008):

- ♦ *galimybių* (norint priimti sprendimą migruoti yra būtina, kad būtų prieinama pati migracijos galimybė, t.y. fizinės ir psichologinės galimybės. Fizinė galimybė - šalys netaiko jokių migracijos apribojimų. Psichologinės galimybės migruoti priklauso nuo kiekvieno asmens individualios mąstysenos);
- ♦ *motyvų* (dažniausiai migracijos motyvai - laukiamos pajamos, rizika, rinkos netobulumas. Taip pat yra ir kitų (neekonominių) migracijos motyvų - šeimyniniai santykiai, žmonių vertybės, religiniai įsitikinimai);
- ♦ *lūkesčių* (lūkesčiai reiškia, kad migruojantys asmenys tikisi, jog migracija jiems padės pasiekti savo tikslus - gauti didesnes pajamas, būti paaukštintais darbe, turėti geresnes įsidarbinimo galimybes. Tačiau lūkesčiai, kuriuos migruojantys asmenys turi dėl naujos gyvenamosios vietos, nebūtinai visada yra pagrįsti, o tai gali lemti migrantų grįžimą į ankstesnes gyvenamąsias vietas);
- ♦ *stimulų* (tai tam tikros dabartinių ir būsimųjų gyvenamųjų vietų charakteristikos, kurios gali turėti teigiamą ar neigiamą įtaką priimant sprendimą migruoti ar nemigruoti. Pagrindiniai postūmiai migruoti yra ekonominiai.

Asmuo nusprendžia migruoti, kai jaučia nepasitenkinimą dėl dabartinės padėties ir tikisi ją pagerinti. Sprendimas migruoti ar ne visais atvejais yra individualus, nes pasitenkinimo sąlygos kiekvienam asmeniui yra skirtingos. Dėl šios priežasties yra sudėtinga nustatyti visas galimas migracijos priežastis ir migracijos dėsningumo, nes asmenys skirtingai vertina išorines aplinkybes (Avato, 2009). Tokį ekonominį migracijos sprendimo vertinimą palaiko ir įvairūs migracijos procesų tyrinėtojai. Migruoja ne visi panašias ekonomines, politines ar kultūrines sąlygas turintys asmenys. Skiriasi individualūs pasirinkimai, kaip prisitaikyti prie įvairių veiksnių ir pokyčių - migruojant ar nekeičiant gyvenamosios vietos (Sipavičienė, 2006).

Išnagrinėjus migracijos teorijas galima apibendrinti, kad visos pagrindinės migracijos teorijos tarpusavyje yra susijusios (žr. 1 pav.).

Šaltinis: Stulgienė, A.; Daunorienė, A. Migracijos poveikis darbo jėgos rinkos pusiausvyrai, 2009, p. 988

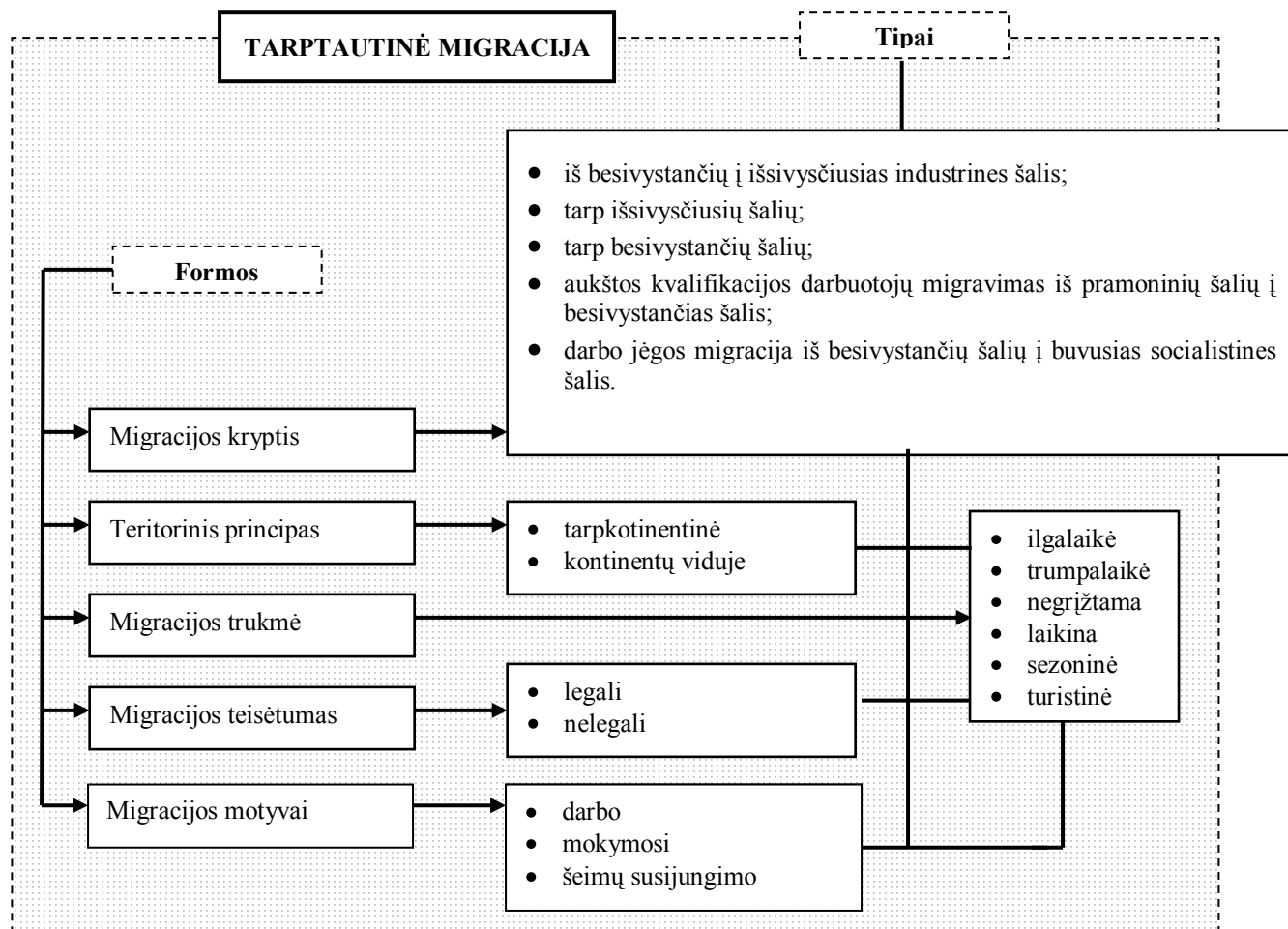
1 pav. Darbo jėgos migracija pagal migracijos teorijas

Apibendrinant galima teigti, kad migracijos teorijos aiškina, kodėl, kur ir kaip žmonės migruoja, kokios priežastys skatina pakeisti nuolatinę gyvenimo vietą ar laikinai ieškoti kitos gyvenimo ar darbo vietos. Galima pažymėti, kad vieningos tarptautinės migracijos teorijos nėra, migracijos priežastys aiškinamos skirtingais lygmenimis (individo, šalies, globaliu). Veiksniai, sukeltys migracijos procesus, ir veiksniai, palaikantys jau prasidėjusią migraciją, yra skirtingi bei individualūs.

1.2. Migracijos formos, ją sąlygojantys veiksniai

Gyventojų migracija (teritorinis mobilumas) į įvairius tipus pirmiausia skirstoma pagal persikėlimo trukmę: ilgalaikė, pastovi, trumpalaikė, laikina, sezoninė, turistinė ir pan. (2 pav.). Pagal legalumą gali būti skirstoma į oficialią (legalią), reguliarią, nelegalią (nedeklaruotą). Pagal persikėlimo vietą – vidinė, išorinė, lokali. Pagal migracijos motyvus – darbo, mokymosi, šeimyninę (šeimų susijungimas) (2 pav.). Pagal migrantų kvalifikacijos išsaugojimą – „protų nutekėjimo“, „protų praradimo/švaistymo“, „rankų nutekėjimo“. Pagal apsisprendimo savarankiškumą – savanorišką, priverstinę, prievartinę. Pagal migracijos srautų kryptį konkrečios šalies atžvilgiu – į

emigraciją/išvykimą, imigraciją/atvykimą, grįžtamąją migraciją. Pagal ekonomines migracijos priežastis – ekonominę, darbo, komercinę migraciją ir pan. Pagal politines migracijos priežastis – repatriaciją, pabėgėlių srautus, kolonizacijos/dekolonizacijos migraciją. Pagal organizacinį pobūdį – organizuota/institucionalizuota, savarankiška ir pan. Pagal kriminogeninį pobūdį – prekybą žmonėmis ir t.t. Šie įvairūs migracijos tipai gali sutapti. Konkretus migracijos atvejis gali būti priskirtas įvairiems tipams (pvz. trumpalaikė nedeklaruota darbo migracija – trumpalaikis išvykimas į užsienį nelegaliam darbui ir pan.) (Maslauskienė, Stankūnienė, 2007).

Šaltinis: sukurta autorės pagal PUKELIENĖ, V.; GLINSKIENĖ, R.; BERŽINSKIENĖ, D. Darbo jėgos migracija: globalinis aspektas, 2007

2 pav. Tarptautinės migracijos klasifikacija

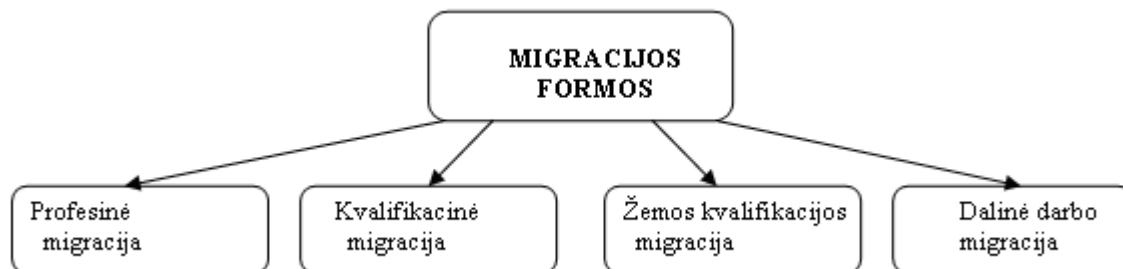
Tarptautinė migracija skirstoma pagal įvairius požymius, iš kurių pagrindiniai yra migracijos kryptis, teritorinis principas, migracijos trukmė ir migracijos teisėtumas (Kripaitis, Romikaitytė, 2009).

Išanalizavus mokslinę literatūrą, galima teigti, kad yra dvi darbo jėgos migravimo kryptys:

1. dauguma gyventojų migruoja iš besivystančių šalių į išsivysčiusias;
2. daugiau nei pusė pasaulio migrantų migruoja tarp besivystančių šalių.

Mokslinėje literatūroje išskiriamos įvairios darbo jėgos migracijos formos, kurios gali būti skirstomos atsižvelgiant į kvalifikaciją, migracijos trukmę, migracijos kryptis, teritorinį principą, migracijos teisėtumą ir kitus požymius (Bijak, 2006).

Pagal migruojančių darbuotojų kvalifikaciją, galima išskirti šias migracijos formas (3 pav.):

Šaltinis: sukurta autorės pagal ČEKANAČIUS, L.; KASNAUSKIENĖ, G. Too high or just right? Cost-benefit approach to emigration question, 2009

3 pav. Darbo jėgos migracijos formos pagal kvalifikaciją

Profesinė migracija. Mokslinėje literatūroje tai vadinama „protų nutekėjimu“, kai šalį palieka aukštos kvalifikacijos specialistai. Daugeliu atveju išvykimas būna deklaruotas, o išvykimo priežastis būna susijusi su didesniu atlyginimu, geresnėmis darbo sąlygomis užsienyje. Būdinga migracija su šeima.

Kvalifikacinė migracija. Ši migracija susijusi su kvalifikacijos kėlimu, naujo mokslinio laipsnio įgijimu. Specialistai išvyksta tiek ilgalaikiai, tiek trumpalaikiai stažuotei. Taip pat ši sąvoka apima darbuotojų, norinčių įgyti aukštesnį mokslinį laipsnį, studijas, komandiruotes.

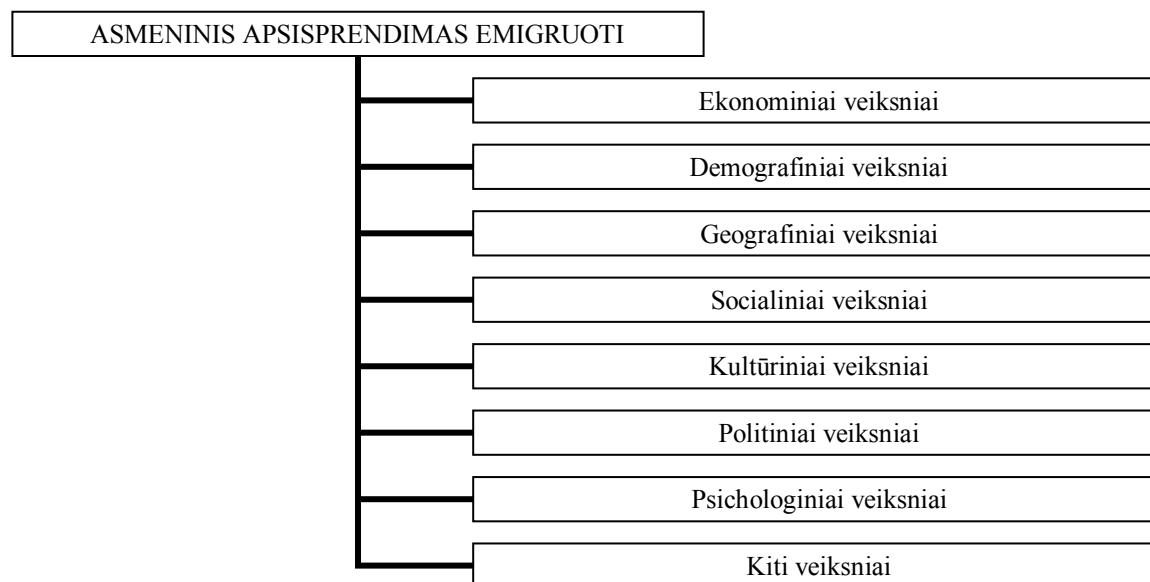
Žemos kvalifikacijos darbuotojų migracija. Tai labiausiai paplitusi migracijos forma, kai žemos kvalifikacijos darbuotojai neradę darbo savo šalyje, renkasi darbą užsienyje.

Dalinė darbo migracija. Migracijos forma, kai vienas ar daugiau šeimos narių išvykta dirbti į užsienį, o likusi šeima lieka gimtojoje šalyje. Dalinė darbo migracija sukelia nemažai socialinių problemų, neigiamai veikia profesinį ir šeimos gyvenimą.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad migracijos tipų yra daug ir įvairių. Galima išskirti tokius pagrindinius migracijos tipus: legali/nelegali, ilgalaikė/trumpalaikė, iš besivystančių į išsivysčiusias šalis.

Kalbant apie migraciją įtakojančius veiksnius, galima teigti, kad migracija yra dinamiškas ir įvairialypis procesas, susijęs su šalių sąlygomis, jų traukos ir stūmos jėgomis, veikiantis socialinę, ekonominę, politinę, demografinę ir kitas šalių sistemas, įtakojantis jų gerovę bei vystymąsi (Stulgienė, Daunorienė, 2009). Remiantis migracijos teorijomis, galima išskirti veiksnius, darančius įtaką

gyventojų apsisprendimui migruoti (4 pav.). Jų svarba kiekvienam asmeniui yra individuali ir kinta laike.

Šaltinis: sukurta autorės pagal ČIARNIENĖ, R.; KUMPIKAITĖ, V.; TARAŠKEVIČIUS, A. Makroekonominių veiksnių poveikis žmonių migracijos procesams: teoriniai ir praktiniai aspektai, 2009

4 pav. Veiksniai, darantys įtaką gyventojų apsisprendimui migruoti

Ekonominiai veiksniai siejami su atlyginimų dydžiu, ekonomikos situacija, nedarbu. Geografiniai veiksniai dažniausiai susiję su klimato sąlygomis. Socialiniai – kultūriniai veiksniai parodo migracijos populiarumą, tradicijas, toleranciją. Politiniai veiksniai atsiranda dėl nepalankios politinė santvarkos, rinkimų rezultatų. Psichologiniai veiksniai - gebėjimas priimti asmeninius sprendimus, parodantys individualų apsisprendimą emigruoti ar ne. Prie kitų veiksnių galima priskirti saugumo veiksnius dėl karinių ar politinių konfliktų.

Tik nedaugelis veiksnių, kurie turi įtakos sprendimui migruoti, gali būti valdžios priemonių įtakoje, tokie kaip ekonominiai, socialiniai, demografiniai, politiniai ar kultūriniai. Didžiausią įtaką darbo jėgos migracijai turi ekonominiai veiksniai. Pagal ekonomikos teorijas, asmuo renkasi migraciją, jei nauda viršija kaštus. Migracijos kaštai, tai persikėlimo išlaidos, psichologiniai išsiskyrimo su šeima kaštai, ateities pajamų praradimas gimtojoje šalyje (pensija).

Platesnės darbo rinkos galimybės ir akivaizdūs darbo užmokesčio skirtumai įvairiose šalyse turi svarbią reikšmę darbo jėgos migracijai. Aukštos kvalifikacijos ir išsilavinimo darbuotojai migruoja į tas šalis, kuriose darbo užmokesčio skirtumai didžiausi, nes darbo užmokestis ten bus santykinai didesnis. Žemos kvalifikacijos ar nekvalifikuoti asmenys yra linkę migruoti į šalis, kuriose darbo užmokesčio skirtumai nedideli, nes šiose šalyse nekvalifikuoto darbo užmokestis didesnis. Paprastai darbo rinkos

situacija yra geresnė didmiesčiuose nei vietovėse, nutolusiose nuo didelių miestų, todėl migruojama labiau į didžiausius ir ekonomiškai stipriausius šalies miestus (Čiarnienė ir kiti, 2009).

3 lentelė

Asmeniniai tikslai ir prisitaikymo prie bendrųjų veiksmų strategijos

Strategija	Strategijos paaiškinimas
Kapitalo sutelkimas stabiliai adaptacijai rinkos ekonomikos sąlygomis	Emigrantai siekia sukaupti kapitalo verslui pradėti ar kitoms svarbioms išlaidoms. Būsto įsigijimas įvardijamas kaip vienas iš trumpalaikės ar vidutinio laikotarpio migracijos tikslų.
„Naujo starto strategija“	Galimybė pakeisti socialinę, ekonominę aplinką, pradėti gyvenimą „iš naujo“.
Pragyvenimo šaltinio senatvei užsitikrinimas	Nepasitikint socialinio draudimo sistema arba prognozuojant mažas išmokas, vidutinio amžiaus žmonės išvažiuoja užsitikrinti stabilų pragyvenimo šaltinį išėjus į pensiją.
Sprendimas emigruoti ir diversifikuoti pajamas	Mažėjant pajamoms iš tam tikros veiklos migrantai siekia gauti daugiau pajamų iš kitų šaltinių ir taip apsaugoti nuo pajamų mažėjimo.
Geresnio išsilavinimo strategija	Švietimo paslaugų rinka nesugeba konkuruoti dėl dalies potencialių studentų ar mokslo darbuotojų, todėl jie emigruoja siekti geresnio išsilavinimo arba mokslinės veiklos.
Santykinės gerovės padidinimo strategija	Migrantų tikslai yra pagerinti ne absoliutų, bet santykinį gerovės lygį bendruomenėje. Todėl bendras gerovės augimas gali nesumažinti motyvacijos migruoti.
Įgūdžių išnaudojimo ir karjeros strategija	Migracija siekiant pasinaudoti priimančios valstybės darbo rinkos teikiama galimybėmis.
Šeimos susijungimo strategija	Migracija siekiant gyventi kartu su šeima arba artimaisiais.

Šaltinis: ČIARNIENĖ, R.; KUMPIKAITĖ, V.; TARAŠKEVIČIUS, A. Makroekonominių veiksmų poveikis žmonių migracijos procesams: teoriniai ir praktiniai aspektai, 2009, p.555

Daugeliu atveju migracija yra nulemta darbo jėgos judėjimu iš atokesnių regionų į centrą. Centrais laikomos kapitalistinės, poindustrinės valstybės, o periferiniais regionais – ne rinkos ekonomikos regionai. Darbo užmokestis ir darbo jėgos pasiūlos bei paklausos skirtumai laikomi pagrindiniais migracijos veiksniais (Urbonavičienė, Tvaronavičienė, 2008). Svarbūs ir teisiniai migracijos apribojimai, taip pat atstumas tarp šalių. Kuo toliau migruojama, tuo didesnės transporto išlaidos, sunkiau surinkti informaciją apie sąlygas toje šalyje. Veiksmų įtaka atskiriems asmenims pasireiškia asmeninėmis strategijomis (3 lentelė). Asmeninės strategijos – tai individualūs atvejai, kai įvertindami bendrus kultūrinius, politinius, socialinius ar ekonominius veiksmus, migruojantys asmenys priima tik sau artimus ir juos individualiai veikiančius veiksmus.

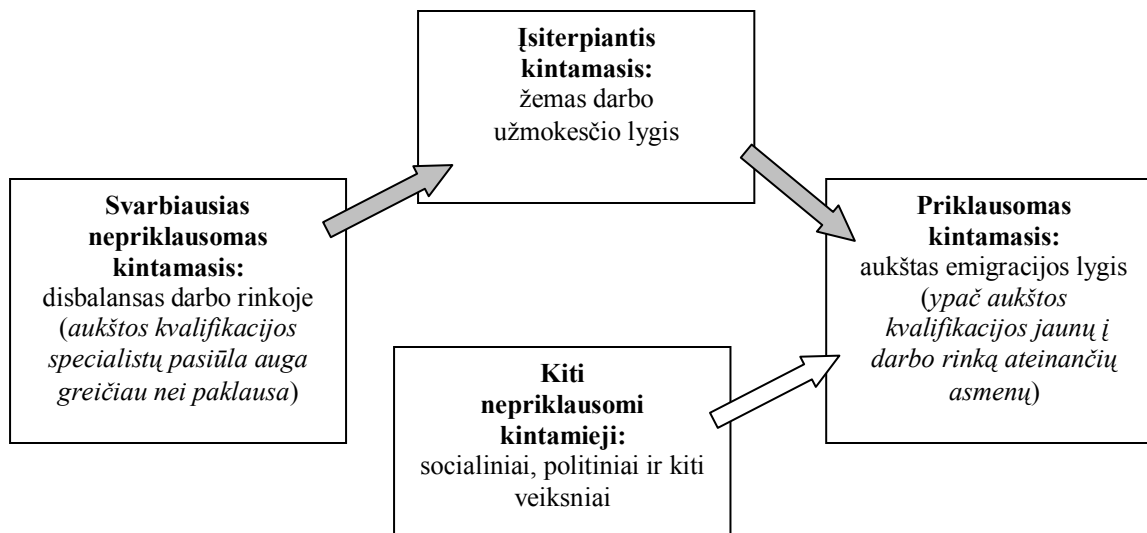
Apibendrinant galima teigti, kad pagrindiniai migraciją įtakojantys veiksniai yra ekonominiai veiksniai: darbo užmokestis ir darbo jėgos pasiūlos bei paklausos skirtumai. Taip pat išskiriami ekonominiai, demografiniai, geografiniai, socialiniai, kultūriniai, politiniai, psichologiniai ir kiti

veiksniai. Veiksnių įtaka atskiriems asmenims pasireiškia asmeninėmis strategijomis, kai asmenys pasirenka individualias priežastis, skatinančias ieškoti darbo kitose šalyse.

1.3. Darbo jėgos migracijos priežastys, ekonominiai padariniai

Migracijos sąvoka apima bet kokią asmenų judėjimą – vienoje šalyje ar kertant jų sienas; ilgam ar trumpam laikotarpiui; ieškant kitos darbo vietos; legalią ir nelegalią; siekiant keisti politinę, socialinę, ekonominę, kultūrinę ar kitokią aplinką. Gyventojams migracija suteikia galimybę gerinti gyvenimo sąlygas, valstybėms – imigrantai naujos darbo jėgos šaltinis, padedantis spręsti ekonomines, socialines ar demografines problemas (Dapkus, Matuzevičiūtė, 2008).

Darbo jėgos migraciją pirmiausia sukelia ekonominės priežastys, tarp kurių pagrindinės yra nedarbas ir pajamų bei gyvenimo lygio skirtumas. Didelis nedarbas, žemas darbo užmokestis, prastos darbo sąlygos šalyje verčia darbuotoją ieškoti darbo kitose šalyse (žr. 5 pav.).

Šaltinis: ŽVALIONYTĖ, D.; MARTINAITIS, Ž. Emigration from Lithuania: what we do, what we should do and what we don't know, 2007, p.127.

5 pav. Migracijos struktūrinės priežastys

Nemažai autorių (Tassinopoulos 1998, Daugėla 2000, Viržinaitė 2004) mano, kad viena iš aktualiausių problemų yra ryšys tarp migracijos bei išsilavinimo lygio ir sutinka, kad yra ryšys tarp darbuotojo išsilavinimo ir jo galimybės migruoti. Aukštesnį išsilavinimą arba didelę patirtį turintys darbuotojai daug intensyviau ieško darbo ne vietinėse darbo rinkose. Taip jie sumažina savo migracijos kaštus. Aukštesnio išsilavinimo žmonės neturi didelių kalbos barjerų, todėl lengviau prisitaiko naujoje darbo aplinkoje. Kuo aukštesnis žmogaus išsilavinimas, kai kitos sąlygos yra vienodos, tuo didesnė tikimybė, kad jis migruos. Daugelio autorių nuomone, darbuotojai, turintys universitetinį išsilavinimą

ar aukštas kvalifikacijos, turi didesnių sugebėjimų analizuoti ir pasiekti tinkamą informaciją, kuri būtina ieškant darbo regioninėse bei kitų valstybių darbo rinkose.

Dauguma autorių migracijos veiksnius dar išskiria į „stūmimo“ (*push*) veiksnius šalyje, iš kurios emigruojama, ir „traukos“ (*pull*) veiksnius šalyje, į kurią imigruojama. Tam, kad darbo jėga migruotų, būtinas abiejų veiksnių veikimas (Matušaitytė, 2003, p. 2).

Bendrieji veiksniai	Stūmos veiksniai	Traukos veiksniai
Ekonominiai	- atlyginimų skirtumai (tiek tarpregioniniai, tiek ir tarpsektoriniai); - lėtas pereinamasis laikotarpis; - mažos pajamos vienam gyventojui; - nedarbo lygis;	- geresnis gyvenimo lygis;
Socialiniai	- dideli mokesčiai; - prasta švietimo sistema; - bloga sveikatos apsauga; - silpna socialinė sistema;	- geresnės socialinės garantijos; - gera sveikatos apsauga; - siūloma daugiau galimybių; - paaukštinimas pareigose - geresnė gyvenimo aplinka/infrastruktūra.
Kultūriniai		kultūrinis suderinamumas
Demografiniai	- darbingo amžiaus gyventojų mažėjimas ir dėl to silpstanti socialinė sistema	- siekis pritraukti kuo daugiau jaunos - darbo jėgos
Politiniai	- karas; - politinė suirutė; - persekiojimas; - pilietiniai neramumai	- politinis prieglobstis; - propaganda
Geografiniai	- gamtos stichijos;	- derlingos žemės; - geresnis klimatas;
Psichologiniai	- diskriminacija; - netektys;	- asmeninė laisvė
Asmeniniai		- geresnis išsilavinimas; - vedybos
Kiti veiksniai	- sunkumai grįžti	

Šaltinis: sukurta autorės pagal GLIOSAITĖ, K. (2004) Ekonominių emigracijos motyvų ir pasekmių vertinimas; KASNAUSKIENĖ, G. (2005) Gyventojų migracijos teorijos.

6 pav. „Stūmimo - traukos“ veiksniai

Stūmimo veiksniai yra demografiniai (darbingo amžiaus gyventojų mažėjimas, dėl to silpstanti socialinės rūpybos sistema) ir ekonominiai (atlyginimų skirtumai, užtrukęs pereinamasis ekonominės raidos laikotarpis, silpna socialinė sistema, nedarbo lygio augimas, mažos pajamos vienam gyventojui). Traukos veiksniai – sąmoninga ekonomiškai stipresnių valstybių demografinė politika (siekis pritraukti jauną darbo jėgą), geografinė padėtis, kultūrinis suderinamumas, santykiniai pranašumai, didesnės pajamos, geresnė gyvenimo aplinka ir infrastruktūra (Gliosaitė, 2004).

„Stūmimo” veiksniai - studijų, mokslo priemonių trūkumas, šalies politinė, ekonominė, socialinė situacija, darbo užmokesčio skirtumai (6 pav.). „Protų nutekėjimo” „traukos” veiksniais gali būti mokslo ir švietimo tarptautiškumas, specialistų trūkumas, imigrantų pritraukimo politika, atskirų ekonomikos sektorių augimas, aukštos kvalifikacijos darbuotojų bendradarbiavimas (Barcevičius, Tauraitė-Kawai, 2005)..

Migracijos teorijose vadinami „stūmimo“ ir „traukos“ veiksniai gali būti išskiriami tik sąlyginai, nes tai yra tik santykiniai rodikliai. Priklausomai nuo atskirų valstybių, asmenų, kurie lygina alternatyvas, tie patys veiksniai gali atlikti skirtingus vaidmenis. Pavyzdžiui, darbo užmokesčio lygis Lietuvoje lietuviams gali būti stūmimo, o kitų šalių gyventojams traukos veiksnys.

Migracijos padarinius sąlyginai galima suskirstyti į teigiamus ir neigiamus.

Teigiamos migracijos pasekmės šalies ekonomikai (Čekanavičius, Kasnauskienė, 2009):

- ♦ *Nedarbo lygio sumažėjimas.* Migracija naudingai perskirsto darbo išteklius ir buvusiems bedarbiams suteikia naujas įsidarbinimo galimybes. Migracija taip pat sumažina poreikį bedarbių pašalpoms ir kitoms socialinėms išmokoms.

- ♦ Emigrantų į gimtinę siunčiamos *piniginės perlaidos*, kaip ir bet kurios kitos pajamos, išleidžiamos vartoti, dalis atidedama santaupoms, o dalis investuojama. Be to, piniginės perlaidos per papildomą vartojimą netiesiogiai didina valstybei mokamus mokesčius.

- ♦ *Eksporto padidėjimas* į emigrantus priimančias šalis. Emigrantai linkę vartoti gimtinėje pagamintus maisto produktus, skaityti joje leidžiamas knygas, laikraščius.

- ♦ Darbo jėgos pasiūlos sumažėjimas skatina pramonės restruktūrizaciją ir technologinius pokyčius, kurie *ilgalaičiu periodu didina darbo našumą*: jeigu darbo užmokestis didėja ir darbo jėga tampa palyginti brangi gamybos veiksmu, darbdaviai linkę ieškoti darbo jėgą pakeičiančių technologijų. Kita vertus, darbo užmokesčio padidėjimas mažina polinkį emigruoti.

- ♦ *Neapskaitytos ekonomikos mastų mažėjimas.* Už atliktą darbą rečiau mokama „vokeliuose“, taip didėja valstybei mokami mokesčiai.

Kiti autoriai (Gruževskis 2006, Gustaitytė 2007) išskiria šias teigiamas darbo jėgos emigracijos pasekmes – sumažėja nedarbo lygis, atsiranda daugiau darbo vietų. Kai kuriose srityse dėl specialistų stygiaus didėja atlyginimai, tačiau specialistai pripažįsta, kad emigracija neigiamai veikia valstybę: vyksta protų nutekėjimas, mažėja jaunų darbingo amžiaus žmonių, mažėja gimstamumas ir kt.

Šios teigiamos pasekmės ilguoju laikotarpiu gali atsverti ar netgi viršyti tiesiogines ekonomines emigracijos netektis. Dauguma kitų autorių (Sipavičienė 2006, Gruževskis 2006) pripažįsta, kad migracija yra neigiamas reiškinys ir išskiria šias svarbiausias ir pagrindines **migracijos neigiamas pasekmes** (A. Stulgienė, A. Daunorienė, 2009):

- ♦ gyventojų skaičiaus mažėjimas;
- ♦ struktūriniai pokyčiai (amžiaus struktūros deformacija, protų nutekėjimas, nutautėjimo grėsmė, darbo jėgos trūkumas);
- ♦ socialinės migracijos pasekmės šeimai;
- ♦ kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas;
- ♦ gamybos apimčių sumažėjimas;
- ♦ pajamų diferenciacijos ir socialinės įtampos augimas.

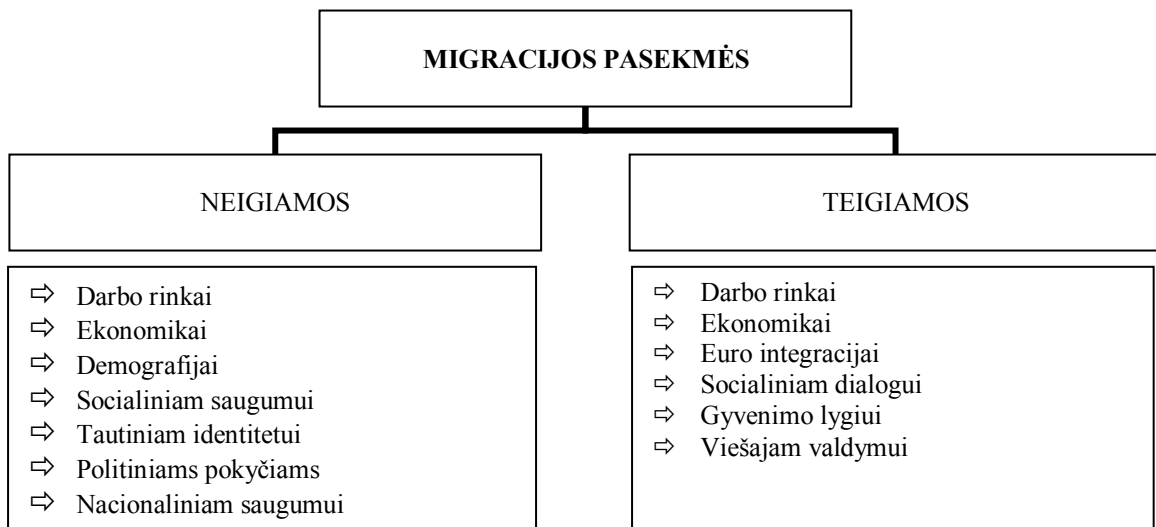
Taip pat dažnai minimi šie neigiami emigracijos padariniai (Čekanavičius, Kasnauskienė, 2009):

- ♦ šalies žmonių kapitalo praradimas, mažinantis darbo našumą;
- ♦ švietimo ir sveikatos apsaugos investicijų gražos netektis;
- ♦ sumažėjusi mokesčių bazė;
- ♦ didesnė socialinė nelygybė šalyje, iš kurios atvyksta darbuotojai.

V. Kvinauskaitė (2004) prie neigiamų darbo jėgos migracijos pasekmių priskiria mažėjantį gamybos veiksmų panaudojimą. Kvalifikuotų specialistų migracija gali pažeisti nusistovėjusį darbo organizavimą, todėl nekvalifikuotų asmenų nedarbas gali augti, kartu mažės BVP gamybos apimtys. Neigiamas yra namų ūkių išlaidų ir santaupų sumažėjimas. Pajamų (įskaičiuojant ir pajamas už parduotą ar išnuomotą turtą) ir santaupų išvežimas, susijęs su emigracija ir įsikūrimu svetur, tiesiogiai gali sumažinti namų ūkių išlaidas ir santaupas.

Darbo jėgos emigracijos neigiamas poveikis yra ir gamybos apimties bei pajamų vienam gyventojui sumažėjimas. Išvykusių kvalifikuotų darbuotojų vietas ne visada užima atitinkami darbuotojai, o likusių darbuotojų mokymas ir kvalifikacijos kėlimas ilgai trunka ir yra brangus. Dėl šių priežasčių BVP gamybos apimtys gali sumažėti, o technologinė pažanga gali sulėtėti. Vidutinės gyventojų pajamos gali sumažėti dar ir dėl to, kad santykinai padidės nekvalifikuoto ir mažiau apmokamo darbo apimtys.

Migracijos pasekmės (žr. 7 pav.) patvirtina, kad migracija yra tiek teigiamas, tiek neigiamas reiškinys. Užsienyje įgyjamas išsilavinimas ir žinios, grįžtančios pajamos, investicijos, tarpkultūrinė gyvenimo ir darbo patirtis, užsienio kalbų žinios skatina šalies plėtrą, gerina ekonomikos ir gyvenimo sąlygas (Stulgienė, Daunorienė, 2009).

Šaltinis: sudaryta autorės pagal GRUŽEVSKIS, B. Migracijos pasekmės darbo rinkai, 2006, p.4.

7 pav. Migracijos pasekmės

Ekonomikoje tam tikras darbo jėgos trūkumas yra vertintinas kaip teigiamas veiksnys, kadangi skatina darbdavius efektyviau naudoti darbo jėgą, didinti darbo našumą bei labiau plėtoti mažiau darbui imlias technologijas (Stulgienė, Daunorienė, 2009). E. Motieka, M. Adomėnas, J. Daniliauskas (2006) migracija vertina demografiniu, ekonominiu (darbo rinkos, sukuriama produkto, biudžeto poreikių ir piniginių srautų, vyraujančio ekonomikos darbo santykių modelio požiūriais), socialiniu, politiniu, kultūriniu aspektais.

Ilgalaikės nevaldomos darbo jėgos migracijos ir protų nutekėjimo pasekmės yra ekonomikos atsilikimas ir netolygi, lėtėjanti ekonomikos raida.

- ♦ **Darbo rinkos aspektu** migracija palanki kai šalyje vyrauja aukštas nedarbo lygis.
- ♦ **Sukuriamo produkto aspektu** naudinga padidėjusi perkamoji galia ir vidinis vartojimas, skatinamas trumpalaikės migracijos pargabenamų piniginių išteklių. Tačiau dėl ilgalaikės migracijos apskritai gerokai mažėja bendras darbo rinkoje aktyvių ir produktą kuriančių gyventojų skaičius. Dėl protų nutekėjimo nedidėja aukšto našumo, imlių technologijoms ir inovacijoms produktų gamybos apimtys.
- ♦ **Biudžeto poreikių ir piniginių srautų** požiūriu nemažos reikšmės ekonomikai turi iš užsienio pasiekiantys migrantų uždirbami pinigų srautai.
- ♦ **Vyraujančio ekonomikos ir darbo santykių modelio** požiūriu trumpalaikė migracija ir dėl jos atsiradęs darbo jėgos trūkumas sukelia spaudimą kurti patrauklesnes darbo sąlygas, siūlyti konkurencingesnius atlyginimus (Stulgienė, Daunorienė, 2009).

Ilgalaikės migracijos trūkumai yra tai, kad prarandamos lėšos, investuotos į darbuotojų išsilavinimą, netenkama kvalifikuotų specialistų, blogėja demografinė padėtis (Kairienė, 2008). Prie privalumų būtų galima priskirti tik grįžtančius emigrantus, su aukštesniu išsilavinimu ir kvalifikacija.

Trumpalaikė migracija vertinama palankiau. Pagrindiniai jos trūkumai – socialinio draudimo einamojo finansavimo mažėjimas, atlyginimų kilimas sektoriuose, kuriuos palieka reikalinga darbo jėga. Šios migracijos pagrindiniai privalumai yra nedarbo lygio mažėjimas, migrantų įgyjama nauja patirtis ir piniginės perlaidos į Lietuvą.

4 lentelė

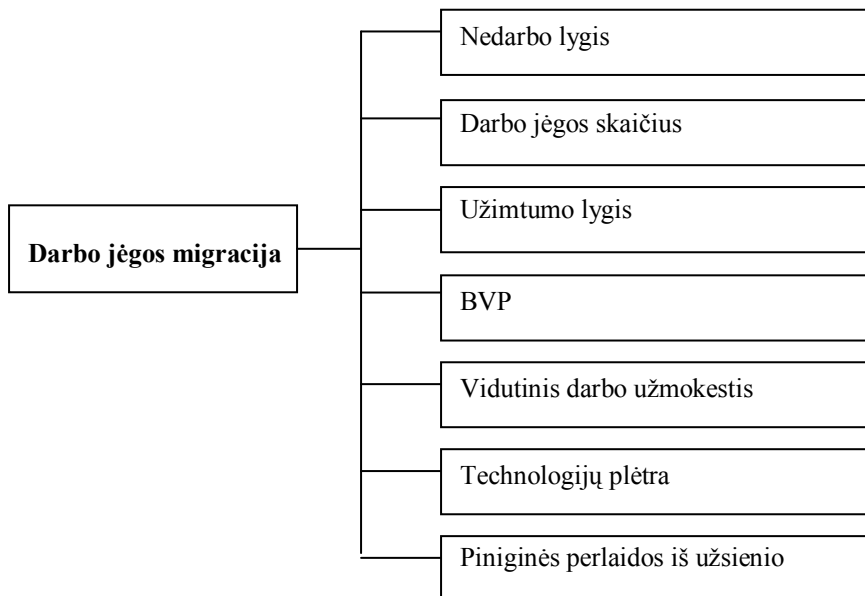
Laisvo darbuotojų judėjimo nauda ir kaštai Lietuvai

Išvykstančios darbo jėgos kategorijos	Nauda	Kaštai
1. Darbuotojas migrantas be šeimos	1) BVP didėja, jei jis savo pajamas išleidžia Lietuvoje arba jas perveda namuose likusiai šeimai; 2) dėl to didėja namų ūkio išlaidos	Mažėja BVP, nes jo pajamos didina tos šalies BVP, kurioje dirba darbuotojas
2. Darbuotojas migrantas su šeima	Socialinių išmokų poreikio mažėjimas	1) Kad šeima galėtų įsikurti kitoje šalyje, parduodamas turtas, išvežamos santaupos; 2) dėl to mažėja namų ūkio išlaidos, o kartu ir šalies BVP
3. Bedarbiai	1) Mažėja nedarbas dėl vadinamojo nedarbo eksporto; 2) didėja BVP vienam gyventojui	
4. Kvalifikuota darbo jėga	1) „Protų sugrįžimas“; 2) pajamų sugrįžimas dėl reemigracijos ir ekonomikos augimo; 3) naudingos patirties parsivežimas; 4) užsienio kapitalo investicijų į darbui imlias šakas padidėjimas	1) „Protų nutekėjimas“; 2) taupymo sumažėjimas dėl santaupų eksporto; 3) išlaidos, skirtos papildomos kvalifikuotos darbo jėgos subsidijavimui; 4) darbo pasiskirstymo efektyvumo sumažėjimas; 5) užimtumo sumažėjimas: aukštesnį išsilavinimą turintys gyventojai užtikrina darbo vietas užimtųjų daliai, turinčiai žemesnį išsilavinimą; 6) neigiamas poveikis pažangai mokslo ir technologijų srityje; 7) socialinė poliarizacija
5. Nekvalifikuota darbo jėga	1) Nedarbo eksportas; 2) sugrįžimas su nauja patirtimi	

Šaltinis: JUNEVIČIUS, A. Laisvas darbo jėgos judėjimas, 2002, p. 88

Migracijos teigiamą ir neigiamą puses galima analizuoti ir pagal išvykstančios darbo jėgos kategorijas (4 lentelė). Pagal šį skirstymą išskiriama nauda ir kaštai, patiriami migruojant atitinkamai gyventojų grupei. Kaip matyti iš lentelės, daugiausia naudos valstybė gauna, kai migruoja darbuotojai be šeimos ir kvalifikuota darbo jėga. Tačiau pastarosios migracija valstybei atneša ir daugiausia žalos. Vien tik teigiamomis savybėmis pasižymi bedarbių ir nekvalifikuotos darbo jėgos migracija, valstybei nesudaranti jokių kaštų.

Pagrindiniai ekonominiai ir verslo aplinką įtakojantys rodikliai, kuriuos veikia darbo jėgos migracija, pavaizduoti 8 pav.

Šaltinis: sukurta autorės

8 pav. Darbo jėgos migracijos įtaka

Apibendrinant galima teigti, kad emigracijos pasekmės skirstomos į teigiamas ir neigiamas. Pagrindinės neigiamos emigracijos pasekmės yra gyventojų skaičiaus mažėjimas, struktūriniai pokyčiai, socialinės migracijos pasekmės šeimai, prekyba žmonėmis, kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas, gamybos apimčių sumažėjimas, pajamų diferenciacijos ir socialinės įtampos augimas. Pagrindinės teigiamos emigracijos pasekmės yra nedarbo lygio sumažėjimas, emigrantų į gimtinę siunčiamos piniginės perlaidos, eksporto padidėjimas į emigrantus priimančias šalis, ilgalaikiu periodu padidėjęs darbo našumas, neapskaitytos ekonomikos mastų mažėjimas.

1.4. Darbo jėgos migracija ir verslas

Ekonominė krizė palietusi visą pasaulį, neaplenkė ir Lietuvos. 2008 m. prasidėjęs ekonomikos nuosmukis, smarkiai paveikė beveik visas gyvenimo ir veiklos sritis. Ekonominė krizė šiuo metu yra sukėlusį daug neigiamų pasekmių verslui Lietuvoje – lėtėja verslo plėtra, daugėja bankrutuojančių įmonių, atleidžiama ar planuojama atleisti nemažą dalį darbuotojų. Krizė laikotarpiu didelę reikšmę turi ir psichologinis veiksnys, kai esant pesimistinėms nuotaikoms, kiekvienam verslo atstovui aktualu išsaugoti savo verslą, pajamas, darbuotojus ir partnerius.

Susiklosčius nepalankiai ekonominei padėčiai, kuri neužtikrina kokybiško ir pilnaverčio gyvenimo, darbingo amžiaus žmonių emigracija tampa iššūkiu šalies ekonomikai. Kasmet vis daugiau darbuotojų migruoja į Europos Sąjungos šalis, kur laisvų darbo vietų yra daug, o atlyginimas mokamas kelis kartus didesnis nei Lietuvoje.

Ekonominis darbo jėgos migracijos vertinimas yra vienas aktualiausių, nes šalies ekonominė situacija veikia verslo aplinkos kūrimą, užsienio investicijų pritraukimą, konkurencingumo didinimą, įmonių gamybos plėtros galimybes ir efektyvesnę investicijų panaudojimą.

Ekonominiu aspektu reikšmingiausia yra darbo jėgos, ypač kvalifikuotų specialistų, emigracija (protų nutekėjimas). Šios migracijos poveikis darbo rinkai, verslui, sukuriama produktui, pinigų srautams ir ekonomikos modeliui yra labiau teigiamas, kai migracija yra trumpalaikė, ir labai neigiamas ilgalaikės migracijos atveju. Valstybės ir verslo galimybės išnaudoti teigiamas ekonomines migracijos puses labai priklauso nuo migracijos procesų kontrolės pasiekimo.

Kvalifikuotų specialistų praradimas turi daugiau neigiamų nei teigiamų padarinių bet kuriuo migracijos laikotarpiu. Šie žmonės iš esmės kuria naujas darbo vietas kitiems, jų netektis didina nekvalifikuotos darbo jėgos perteklių šalyje, mažina šalies tarptautinį konkurencingumą. Šiuo metu pasaulyje ekonomikos augimo pagrindu yra laikomos žmonių žinios. Šalis, netekusi gambiausių ir perspektyviausių žmonių, yra pasmerkta technologiniam, ekonominiam ir kultūriniam atsilikimui.

Viena iš pagrindinių ekonominės emigracijos priežasčių yra sudėtinga smulkiojo verslo padėtis. Vyriausybė gali tik ribotai didinti darbo užmokestį, keisdama minimalų darbo užmokesčio dydį, taip užtikrindama minimalų pragyvenimo lygį ir skirdama pašalpas bedarbiams. Nustatant minimalų darbo užmokestį, apsaugomi žemos kvalifikacijos darbuotojai, tačiau taip netiesiogiai yra didinamas nedarbas, nes dirbantys (labiausiai žemos kvalifikacijos) gauna atlyginimą, kuris yra didesnis už darbo jėgos kainą. Darbo užmokestis yra nustatomas pagal darbo pasiūlą ir paklausą, todėl valstybė gali tik reguliuoti darbuotojų ir darbdavių santykius.

Kaip teigia J. Pfeffer (2010), darbingo amžiaus žmonių emigracija, gerų darbuotojų trūkumas nebūtų didelė problema, jei verslo padėtis būtų tinkama. Silpniausia verslo vieta yra stiprių lyderių ir efektyviai veikiančių organizacijų trūkumas.

Vienas iš pagrindinių veiksnių, siekiant ekonomikos augimo, yra darnios verslininkystės plėtra Lietuvoje naudojant visus vietinius išteklius. Smulkios ir vidutinės įmonės (SVV) turi didelę reikšmę naujų darbo vietų kūrimui, nes jų dėka sukuriama apie 75% nacionalinio produkto. SVV įmonėms įkurti nereikalingas didelis investicinis turtas, jos lengviau reaguoja į pokyčius, taip sudaro konkurenciją didelėms įmonėms (Makštutis, 2010). Didėjant emigracijai, kvalifikuota darbo jėga tampa nepakankamu ištekliu, norint sėkmingai konkuruoti tarptautinėje rinkoje. Tam reikalingos naujausios technologijos, kad būtų galima geriau išnaudoti žmonių kūrybinį potencialą.

Šiuo metu Lietuvos verslo aplinka tarptautiniu mastu yra vertinama vidutiniškai. Pagal verslo efektyvumą Lietuva pasaulyje užima 45 poziciją. Naujo inovatyvaus verslo steigimas, naujų darbo vietų kūrimas būtų vienas iš būdų mažinti neigiamas emigracijos pasekmes, tačiau Lietuvos įstatymai

sukuria nemažai barjerų tam įgyvendinti. Sunku gauti kreditą, atidėti mokesčių mokėjimą, nepalankios valstybės institucijų rėmimo priemonės (paramos suteikimo sąlygos, blogai vertinama parama iš savivaldybių ir SVV fondų, nepakankamos pelno mokesčio ir PVM lengvatos). Norint iš esmės sumažinti emigraciją, turėtų būti sumažintas verslo aplinkos reglamentavimas, kuris neproduktyviai švaisto žmonių energiją, atgraso jaunimą nuo verslo kūrimo bei trukdo plėstis inovacijoms.

Lietuvos darbo jėgos emigracija ir likusiems darbuotojams darbdavių keliami aukšti reikalavimai, valstybines institucijas skatina peržiūrėti migracijos politikos nuostatas, o verslo įmonės ieškoti trūkstamos darbo jėgos tarp užsieniečių. Tarp visų Europos šalių Lietuva turi vieną griežčiausių imigracijos politikų, tačiau šiuo metu nėra rengiami jokie palengvinimai (Bagužis, 2010). Imigracijos politikos dokumentuose imigracija yra pateikiama kaip jau veikiančio verslo gamybinę veiklą aptarnaujantis veiksnys. Imigracija nėra tik verslo poreikius tenkinantis veiksnys, nes turi didelę įtaką šalies technologinei pažangai. Prarandant išsilavinusius ir kvalifikuotus darbuotojus, imigracijos politika turi būti siekiama analogiškų darbuotojų pritraukimo iš užsienio.

Griežčiausi administraciniai reikalavimai yra taikomi darbuotojams iš trečiųjų šalių, tačiau Lietuvos darbdaviai labiausiai stengiasi pritraukti darbo jėgą būtent iš šių šalių, kad galėtų mokėti mažiausius atlyginimus. Dėl šios priežasties darbdaviai mažiau investuoja į darbo jėgos kvalifikaciją, nes atvykėliai dažnai uždirba mažiau, leidžiasi būti išnaudojamais.

Vienas iš būdų pagerinti ekonominę šalies situaciją yra užsienio piliečių verslo steigimas Lietuvoje. Aplinka verslui ir užsienio investuotojams yra viena svarbiausių Lietuvos ūkio atsigavimo iš ekonominio nuosmukio sąlygų ir esminių veiksnių. Lietuva turi ieškoti protingų santykių ir saugoti nacionalinį interesą, ieškoti užsienio investicijų, tobulinti įstatymus, reglamentuojančius užsienio investuotojų teisėtą buvimą Lietuvoje, teikti lengvatų įteisinant užsienio šalių investuotojų buvimą Lietuvoje (Bagužis, 2010).

Apibendrinant galima teigti, kad migracijos poveikis šalies ekonomikai ir verslui yra nevienareikšmis. Emigruojanti kvalifikuota darbo jėga turi didžiausią neigiamą poveikį, nes įgyta kvalifikacija ir žinios nepanaudojamos gimtojoje šalyje. Darbo jėga atsivežta iš kitų šalių gali pagerinti šalies ekonomikos situaciją, jei turi tinkamų įgūdžių, yra kvalifikuoti, motyvuoti ir lankstūs. Mažos kvalifikacijos darbuotojai ilgame laikotarpyje neduoda didesnio našumo, staigaus ekonomikos augimo, galimos netgi didesnės išlaidos nei gaunama nauda (išlaidos imigrantų švietimui, socialinei integracijai, kalbos barjeras).

2. LIETUVOS DARBO JĖGOS MIGRACIJOS ANALIZĖ

Nagrinėjant darbo jėgos migracijos poveikį verslui, svarbu išanalizuoti statistinius migracijos ir ekonominius rodiklius, turinčius įtakos dabartinei verslo situacijai Lietuvoje.

2.1. Darbo jėgos migracijos rodiklių analizė Lietuvoje

Lietuvos ekonominė, politinė ir socialinė aplinka pradėjo keistis Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare. Integruojantis į bendrą Europos ekonominę erdvę ypač suaktyvėjo darbo jėgos migracijos procesai. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos duomenimis, emigracijos srautai iš Lietuvos yra vieni didžiausių Europos Sąjungoje. 2009 m. Gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo Europos fondo parengtoje ataskaitoje „Mobilumas Europoje“¹, ES narės (remiantis 2008 m. Eurobarometro vykdyto tyrimo apie ES piliečių teritorinį ir darbo vietos mobilumą duomenimis) buvo suskirstytos pagal šių šalių piliečių polinkį į teritorinį ir profesinį mobilumą ES viduje. Lietuva kartu su kitomis Baltijos šalimis priskirta šalių grupei, kurios gyventojai pasižymi aukštu tiek teritoriniu, tiek ir profesiniu mobilumu (1 PRIEDAS).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos darbo biržos užsakymu atliktas „Darbo jėgos paklausos bei darbo vietų užpildymo problemų tyrimas“ (2009) parodė priešingas tendencijas šalies viduje. Tyrimo metu nustatyta, kad Lietuvos gyventojams būdingas tik teritorinis mobilumas, nes Lietuvos gyventojai labiau linkę emigruoti iš šalies nei ieškoti darbo kitoje šalies teritorijoje ar keisti profesinę kvalifikaciją ir likti dirbti Lietuvoje.

Kalbant apie ekonominės migracijos situaciją Lietuvoje, labai svarbu atsižvelgti į bendrą emigracijos ir imigracijos mastą šalyje bei kitimo tendencijas.

5 lentelė

Lietuvos migracijos rodikliai

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Emigrantai	15165	15571	12602	13853	17015	21970	83 157
Emigrantų skaičius 1000 gyventojų	4,4	4,6	3,7	4,1	5,1	6,6	24,9
Imigrantai	5553	6789	7745	8609	9297	6487	5 213
Imigrantų skaičius 1000 gyventojų	1,6	2	2,3	2,6	2,8	1,9	1,6
Neto migracija	-9612	-8782	-4857	-5244	-7717	-15483	-77 944
Neto migracija 1000 gyventojų	-2,8	-2,6	-1,4	-1,5	-2,3	-4,7	-23,4

Saltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamentas, 2011

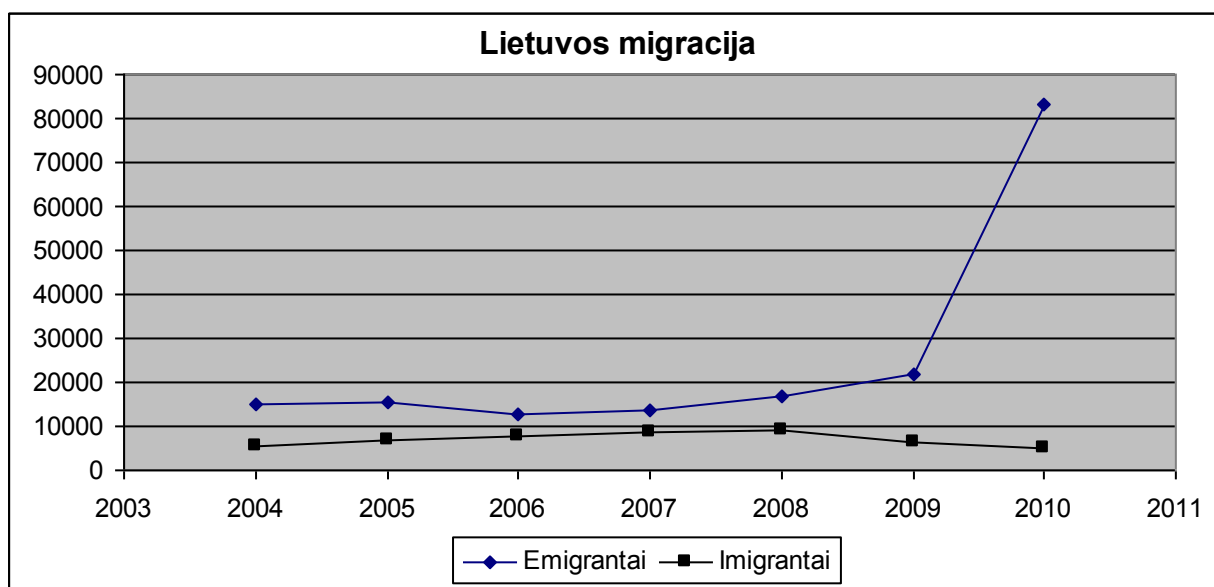
¹ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Mobility in Europe (2009).

Kaip matyti iš 5 lentelės emigrantų skaičius šalyje kito nevienodai. 2004 – 2005 m. emigravusių žmonių skaičius nežymiai didėjo, o 2006 m. sumažėjo 3 tūkstančiais. Nuo 2007 m. emigrantų skaičius vėl pradėjo augti, kol 2009 m. pasiekė 21970. Naujausiais Statistikos departamento duomenimis 2010 m. emigravusių gyventojų skaičius siekė 83 tūkstančius.

Imigrantų skaičius kito tolygiai. 2004 – 2009 m. į Lietuvą imigravusių žmonių skaičius kasmet didėjo, tačiau emigrantų skaičiaus neviršijo. 2010 m. pastebimas sumažėjęs imigrantų skaičius. Dėl šios priežasties migracijos saldo nagrinėjamu laikotarpiu buvo neigiamas. Didžiausias neigiamas saldo pastebimas 2010 m., kai siekė -77944 (5 lentelė).

Emigracijos iš Lietuvos srautai viršija imigracijos srautus po keletą kartų. Galima pastebėti, kad net ir ekonomikos augimo metu daugiau žmonių išvažiuodavo iš Lietuvos nei atvažiuodavo (9 pav.). 2008 metų antroje pusėje prasidėjęs ekonomikos lėtėjimas, kuris 2009 metais virto ekonomikos krize, vėl padidino emigraciją, o kartu žymiai sumažino imigracijos apimtį. Imigracija išlieka nežymi ir nepajėgi kompensuoti emigracijos praradimų. 2010 metais Lietuva turėjo didžiausią neigiamą neto migraciją ES (-23,4 tūkstančiui gyventojų) (5 lentelė).

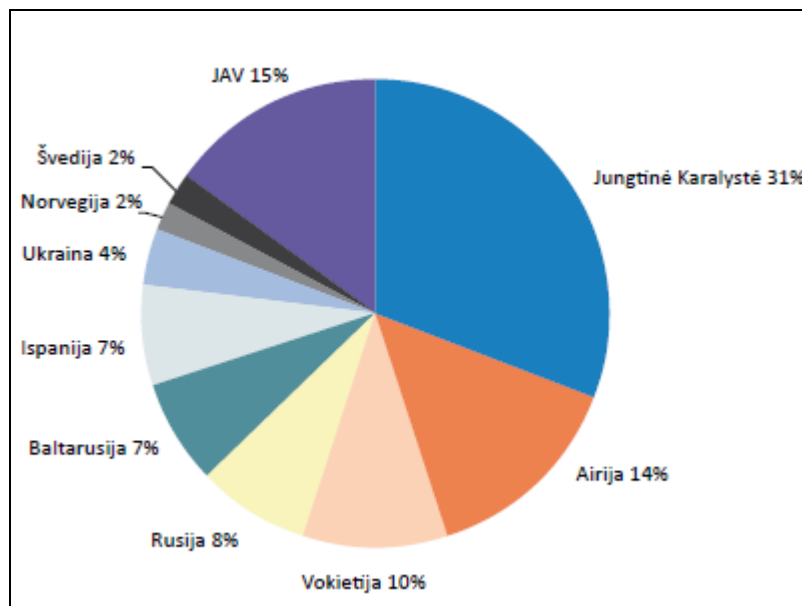
Galima daryti išvadą, kad darbo jėgos mažėjimo dėl emigracijos srautai yra dideli ir jų nekompensuoja maži darbo imigracijos srautai.

Šaltinis: sukurta autorės pagal Statistikos departamentas, 2011

9 pav. Lietuvos migracijos rodikliai 2004 – 2010 m.

Lietuvai tapus ES nare ir atsiradus daugiau galimybių teisėtai dirbti ir gyventi kitose ES šalyse, daugiausia gyventojų išvyksta į ES šalis – Jungtinę Karalystę, Airiją, Vokietiją bei Skandinavijos šalis (10 pav.).

Šaltinis: sukurta autorės pagal Statistikos departamentas, 2011

10 pav. Emigracija pagal šalis 2004 – 2010 m.

Emigracijos srautų analizė rodo, kad daugiausia emigruoja jauni (20–34 metų), darbingi ir išsilavinę Lietuvos gyventojai, todėl darbo jėgos praradimas yra akivaizdus. Statistikos departamento duomenimis, 2008 – 2009 m. emigravę gyventojai darbą nurodė kaip pagrindinę išvykimo priežastį (70-86%). Jaunesnių nei 35 metai emigrantų dalis per pastaruosius keletą metų sudaro daugiau kaip 65 proc. visų emigrantų (6 lentelė). 2010 m. didžioji dauguma (54,9 %) išvykusių gyventojų buvo būtent iš šios amžiaus grupės. Šie duomenys rodo, kad daugiausia prarandama darbingo amžiaus jaunimo. Tad Lietuvos gyventojų struktūriniai pokyčiai dėl emigracijos yra labai ženklūs.

6 lentelė

Emigrantai, deklaravę išvykimą, pagal amžiaus grupes

Amžius	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%
0-14	1978	12,7	1891	15	2176	15,7	2397	14	2613	11,9	8483	10,2
15-19	1017	8,5	792	6,6	880	6,3	992	5,8	1235	5,6	4909	5,7
20-34	7485	48,7	5990	47,5	6187	44,6	7926	46,6	10027	45,6	45615	54,9
35-59	4216	27,1	3447	27,4	4105	29,7	5159	30,4	7534	34,3	23381	28,1
60+	469	3	482	3,9	505	3,7	541	3,2	561	2,5	1100	1,1
Iš viso:	15571	100	12602	100	13853	100	17015	100	21970	100	83157	100

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamentas, 2011

Emigracijos padariniai ypač aiškiai Lietuvoje pradėjo reikštis ekonominio augimo laikotarpiu metais (2005–2008), kai dėl pastovios emigracijos ir augančios ekonomikos Lietuvoje ėmė trūkti darbo jėgos. Darbo jėgos emigracija, ypač aukštos kvalifikacijos specialistų, tapo grėsmingu ekonomikos plėtros stabdžiu. Valstybė netenka kvalifikuotų specialistų, mokslininkų. 2009 metų pabaigoje Ūkio

ministerijos užsakymu atliktas tyrimas parodė, kad 41 proc. apklaustų įmonių atstovų emigraciją vertino kaip pagrindinę priežastį, apsunkinančią darbuotojų išlaikymą ir paiešką.

7 lentelė

Emigrantai, nedeklaravę išvykimo, pagal išsilavinimą 2006–2009 metais

	2006		2007		2008		2009	
Aukštasis ir aukštesnysis	1,6	14,70%	4,3	26,40%	3,5	12,60%	2,7	20,80%
Specialus vidurinis ir vidurinis	7,5	68,80%	8,7	53,40%	17,4	62,80%	6,4	49,20%
Pagrindinis	0,8	7,30%	0,9	5,50%	2	7,20%	1,1	8,50%
Pradinis	0,2	1,90%	-	-%	0,2	0,70%	0,9	6,90%
Nežinomas	0,8	7,30%	2,4	14,70%	4,6	16,70%	1,9	14,60%

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamentas, 2011

Pagal statistikos departamento duomenis, daugiausia išvykstančių emigrantų turi specialųjį vidurinį, įskaitant vidurinį išsilavinimą su profesine kvalifikacija, išsilavinimą. Jie sudaro apie 50-60 proc. visų emigrantų, kurie nedeklaravo savo išvykimo. Nemaža dalis išvykstančių gyventojų turi pagrindinį išsilavinimą. Pastebima augimo tendencija gyventojų, turinčių aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą, išvykimo statistikoje. 2009 m. iš Lietuvos tokių gyventojų išvyko apie 20 proc. tarp visų emigrantų.

Išsilavinusių ir kvalifikuotų asmenų emigracija mokslinėje literatūroje vadinama „protų nutekėjimu“. Pirmiausia emigruoja aktyviausia visuomenės dalis – jauni gyventojai, studentai, veiklūs asmenys, kurie norėtų imtis iniciatyvos Lietuvoje, tačiau neranda galimybių pasireikšti. Ši tendencija yra labai nepalanki, nes dėl šios gyventojų dalies emigracijos prarandamas šalies ekonominis, inovacinis, mokslinis bei verslo konkurencinis potencialas (Stulgienė, Daunorienė, 2009).

Apibendrinus nedeklaravusių išvykimo asmenų duomenis pagal kvalifikacijos lygmenį, galima teigti, jog iš šalies daugiausia emigruoja kvalifikuoti darbininkai ir aukštos kvalifikacijos darbuotojai (11 pav.). Pažymėtina, kad jau nuo 2008 metų pastebima išvykstančių kvalifikuotų darbininkų skaičiaus augimo tendencija. Taip pat didėja ir iš Lietuvos išvykstančių nekvalifikuotų asmenų skaičius. Aukštos kvalifikacijos emigrantų skaičius kinta netolygiai. Reikia paminėti, kad duomenys negali būti interpretuojami vienareikšmiškai, nes maždaug pusės visų išvykusių ir nedeklaravusių išvykimo asmenų profesija nėra žinoma.

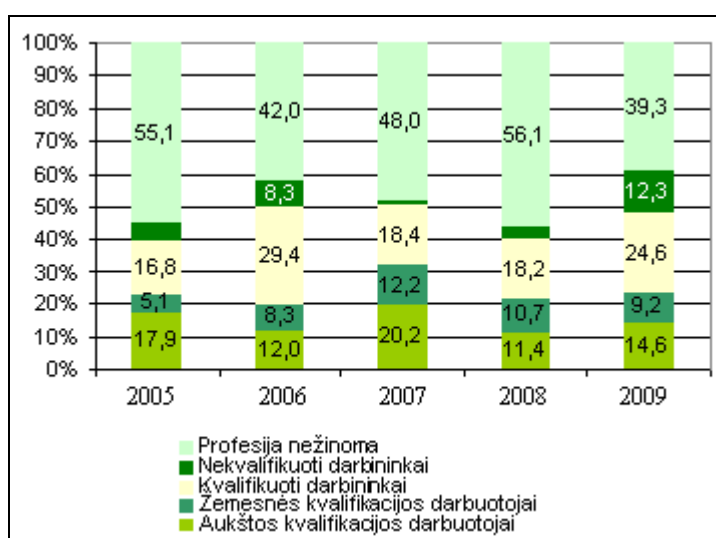
Pagal Lietuvos profesijų klasifikatorių (2010), darbuotojus pagal jų kvalifikaciją galima suskirstyti į 9 pagrindines grupes.

Aukštos kvalifikacijos darbuotojai – teisės aktų leidėjai, vyresnieji valstybės pareigūnai, įmonių, įstaigų, organizacijų ir kiti vadovai; specialistai; jaunesnieji specialistai ir technikai.

Žemesnės kvalifikacijos darbuotojai – jaunesnieji tarnautojai; paslaugų sektoriaus ir parduotuvių bei turgaviečių darbuotojai.

Kvalifikuoti darbininkai – kvalifikuoti prekinio žemės ūkio ir žuvininkystės darbininkai; kvalifikuoti darbininkai ir amatininkai; įrenginių ir mašinų operatoriai ir surinkėjai.

Nekvalifikuoti darbininkai – darbininkai be kvalifikacijos.

Šaltinis: sukurta autorės pagal Statistikos departamentas, 2011

11 pav. Emigrantų pasiskirstymas (%) pagal kvalifikacijos lygmenį 2005 – 2009 metais

Kvalifikuotos darbo jėgos emigracija stabdo verslo plėtrą, konkurencingumą. Taip pat kvalifikuotų gyventojų išvykimas reiškia, jog valstybės investuotos lėšos į specialistų rengimą, neatsiperka: darbuotojai įgytas žinias panaudoja emigracijos šalyse, tuo prisidedami prie kitų, o ne juos parengusių valstybių ekonomikos plėtros.

Laisvų darbo vietų analizė rodo, kad labiausiai Lietuvoje 2005 – 2009 metais trūko prekybos, statybos ir transporto sektorių darbuotojų (Sipavičienė, Jeršovas, 2010). Galima išskirti šias pagrindines specialybes, kurių darbuotojų trūksta Lietuvoje: parduotuvių pardavėjai, sunkiasvorių sunkvežimių ir lengvųjų automobilių vairuotojai, virėjai, įvairių profesijų statybininkai (dažytojai, suvirintojai, dailidės). Ši analizė rodo, kad Lietuvoje vyrauja kvalifikuotų darbininkų trūkumas.

Populiariausios trūkstamos profesijos Lietuvoje 2005 – 2009 m.

Profesija	2005	2006	2007	2008	2009
Parduotuvių pardavėjai ir prekių demonstruotojai	10 792	10 269	10 852	9445	7954
Dailidės statybininkai ir staliai	3890	3209	3264	2243	1899
Virėjai	3724	4212	4159	3815	3216
Sunkiasvorių sunkvežimių ir krovininių mašinų vairuotojai	3561	4295	6230	4404	4299
Siuvėjai, siuvinėtojai ir susijusių profesijų darbininkai	2954	2784	-	2574	2320
Dažytojai ir susijusių profesijų darbininkai	2772	3391	3270	3324	2849
Suvirintojai	2732	2839	3131	2548	1710
Mūrininkai	2331	2594	3648	2335	-
Įrankininkai ir susijusių profesijų darbininkai	2249	-	-	-	-
Padavėjai ir bufetininkai	2120	2364	2609	-	1880
Lengvųjų automobilių, taksi ir furgonų vairuotojai	-	2206	2709	3984	2462
Statybininkai, naudojantys tradicines medžiagas	-	-	2603	-	-
Pardavimo vadybininkai	-	-	-	2438	3320

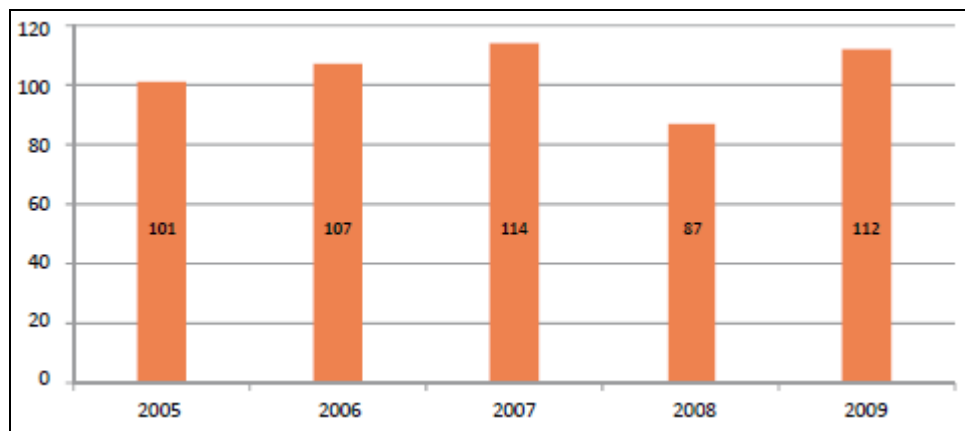
Šaltinis: sukurta autorės pagal Statistikos departamentas, 2011

Kaip jau buvo minėta anksčiau, imigracijos srautai į Lietuvą yra nedideli. Daugelis autorių, nagrinėję darbo jėgos migracijos problemas, imigraciją vertina kaip priemonę, padedančią spręsti darbo jėgos trūkumo sukeltus neigiamus pokyčius darbo rinkoje. 8 lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad Lietuvoje pastebima kvalifikuotos darbo jėgos poreikio tendencija, kuri skatina šios grupės gyventojų emigracija. Pagal Lietuvos imigracijos politiką, darbo jėgos pritraukimas iš kitų šalių yra skatinamas ne nuolat, o tik esant darbo jėgos trūkumui. Pastaraisiais metais išaugo užsieniečiams išduodamų leidimų dirbti skaičius, tačiau palyginus su neigiamu migracijos saldo jis yra nedidelis. 2009 m. palyginus su 2005m. leidimų skaičius išaugo beveik 4 kartus (nuo 660 iki 2733) (Lietuvos darbo birža, 2010). Darbo leidimų skaičiaus augimas rodo, kad darbdaviai aktyviau pradeda naudotis užsieniečių įdarbinimo galimybe. Darbo jėgos trūkumo problemos sprendimas dideliu mastu įdarbinant darbo jėgą iš kitų šalių gali dar labiau komplikuoti situaciją, nes įmonės vis mažiau investuos į veiklos modernizavimą ir darbuotojų kvalifikacijos kėlimą.

Lietuvos imigracijos politika taip pat numato, kad į Lietuvą gali atvykti tik kvalifikuoti darbuotojai, o žemos kvalifikacijos darbuotojams leidimai dirbti yra neišduodami. Įdarbinimo procesą reguliuoja išimtinai darbdavys, suteikdamas užsienio darbuotojui konkrečią darbo vietą. Kaip rodo

atlikti tyrimai², imigrantai turi daugiau potencialo savarankiškai kurti darbo vietą nei vietos gyventojai. Migracijos statistika rodo, kad didžioji dalis migruojančių gyventojų yra jauni, išsilavinę, turintys potencialą kurti verslą. Tai patvirtina 12 pav. pateikti duomenys, rodantys užsieniečių įregistruotų įmonių skaičių Lietuvoje. Per 2004 – 2009 metus užsieniečiai Lietuvoje įregistravo 1984 įmones, iš jų 578 įmones įregistravo fiziniai asmenys.

Lietuvos darbo biržos duomenimis per 2010 m. buvo išduoti 1200 leidimų dirbti užsieniečiams Lietuvoje. Darbo jėgos poreikį iš užsienio lėmė gamybinis būtinumas įmonėse atskiruose ekonominiuose sektoriuose. Palyginus su 2009 m. leidimų dirbti skaičius sumažėjo 1,5 karto. 2010 m. dauguma imigrantų dirbo paslaugų (82%) ir pramonės (17%) sektoriuose.

Šaltinis: Lietuvos darbo birža, 2011

12 pav. Užsieniečių įsteigtos įmonės Lietuvoje 2004 – 2009 m.

Apibendrinant galima teigti, kad migracijos statistikos analizė rodo, jog po Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą (2004 metais) žymiai išaugo Lietuvos gyventojų emigracijos (ypač į ES šalis) mastai, kurie ypač suaktyvėjo 2009 metais. Įvertinus emigracijos pokyčius bei palyginus juos su imigracijos pokyčiais, galima pastebėti, kad emigracija daro didesnę neigiamą poveikį šalies darbo rinkai. Nesikeičiant migracijos tendencijoms, valstybei gresia tiek darbo jėgos, tiek intelektualio šalies potencialo praradimas, kuris skatina vykdyti fundamentinius tyrimus, generuoti technologines, komercines verslo idėjas.

² Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos vertinimo principai ir rodikliai, 2009 m.

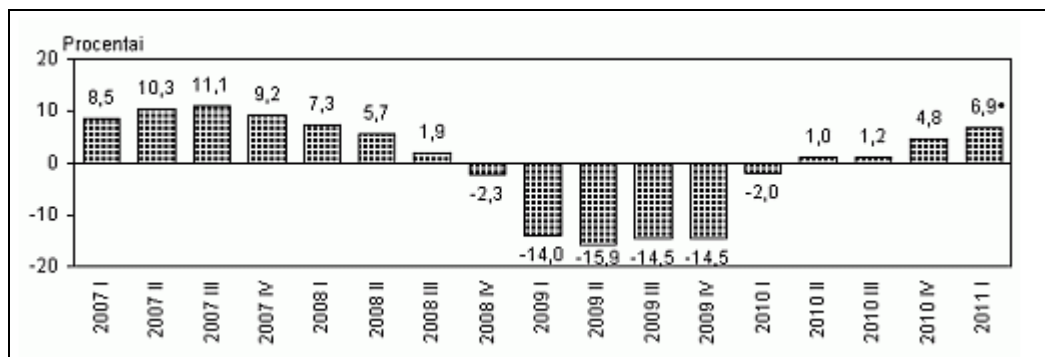
2.2. Ekonominių rodiklių, turinčių įtakos verslo plėtrai, analizė

Teorinėje darbo dalyje buvo nagrinėjamas darbo jėgos migracijos ekonominis poveikis, remiantis įvairių mokslininkų literatūros analize. Buvo nustatyta, kad darbo jėgos migracija verslą ir ekonomiką veikia per šiuos rodiklius (žr. 8 pav.):

- ♦ BVP kitimas;
- ♦ Nedarbo lygis;
- ♦ Užimtumo lygis;
- ♦ Darbo jėgos skaičius;
- ♦ Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis;
- ♦ Technologijų plėtra;
- ♦ Piniginės migrantų perlaidos.

Bendrasis vidaus produktas (BVP) yra vienas iš pagrindinių rodiklių, rodančių šalies ekonomikos išsivystymo lygį. Bendrasis vidaus produktas yra apibrėžiamas kaip galutinė prekių ir paslaugų sukurtų šalyje rinkos vertė per tam tikrą laiko tarpą. BVP apimties padidėjimas - tai stabilios ir patikimos ekonomikos, palankios verslui ir patrauklios investicijoms verslo aplinkos požymis.

Statistikos departamentas praneša, kad pagal turimus statistinius duomenis ir ekonometrinius modelius įvertintas bendrasis vidaus produktas 2011 m. pirmąjį ketvirtį siekė 23 121 mln. litų to meto kainomis ir, palyginti su 2010 m. pirmuoju ketvirčiu, padidėjo 6,9 procento (13 pav.). Šių metų pirmąjį ketvirtį, palyginti su 2010 m. atitinkamu ketvirčiu, stebėtas teigiamas bendrosios pridėtinės vertės pokytis visose veiklos rūšių grupėse. 2010 m. trečiąjį ketvirtį teigiami pramonės ir paslaugų įmonėse sukurtos pridėtinės vertės pokyčiai padengė bendrosios pridėtinės vertės mažėjimą statybų, žemės ūkio ir mažmeninės prekybos sektoriuose.

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2011

13 pav. Lietuvos BVP 2007 – 2011 m.

Lietuvos ūkio plėtra buvo 2008 metais žemiausia nuo 2000 metų. Kiekvieną ketvirtį BVP tik blogėjo. Lietuvos ekonomikos padėtis, kaip matome iš BVP metinio pokyčio, situacija nebėra tokia sudėtinga, ir po truputį galima pradėti tikėtis ekonomikos atsigavimo.

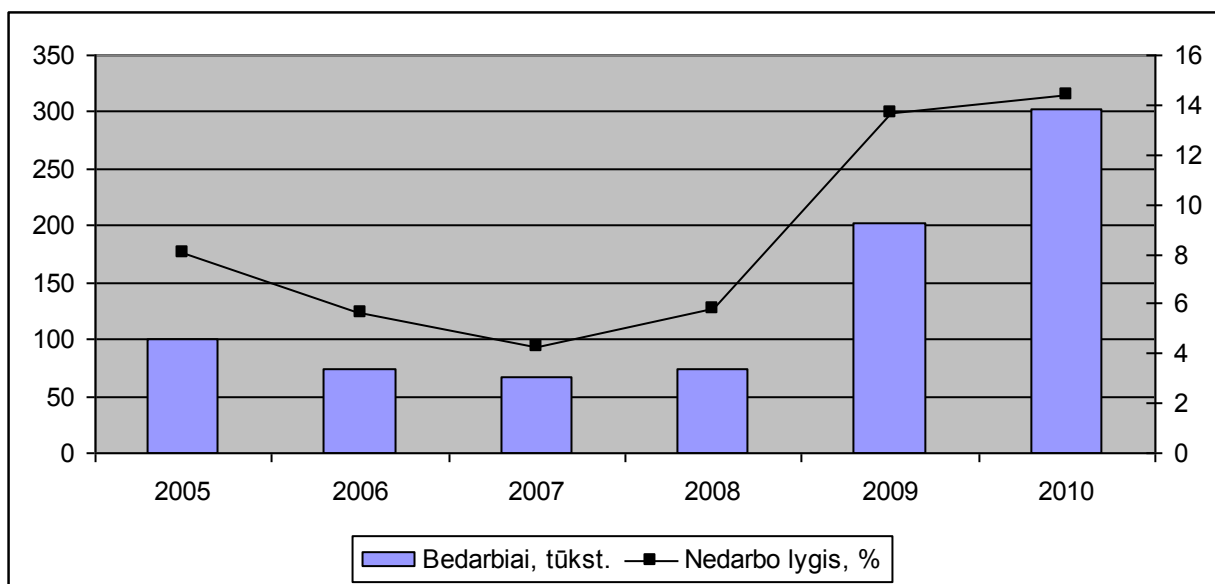
Nedarbo lygis - nedirbančių asmenų, kurie galėtų ir norėtų dirbti (bedarbių), tačiau neturi tokios galimybės, santykis su visais darbingais asmenimis, išreikštas procentais.

2008 metų antroje pusėje prasidėjęs ekonomikos lėtėjimas, kuris 2009 metais virto ekonomikos krize, vėl padidino emigraciją, o kartu žymiai sumažėjo imigracijos apimtys. Kai kurie tyrimai (Sipavičienė, Jeršovas, 2009) rodo, kad 2008 metų nedarbo lygis geriausiu atveju bus pasiektas tik po 2015 metų. Įvertinus nedarbo lygio kitimą nagrinėjamu laikotarpiu, galima teigti, kad norinčiųjų palikti Lietuvą skaičius artimiausiais metais nemažės.

2010 m. šalyje buvo 291,1 tūkst. bedarbių, o nedarbo lygis sudarė 17,8 procento. Nors bedarbių skaičius ir nedarbo lygis tebedidėjo, tačiau jau kiek lėčiau. Per antrąjį šių metų ketvirtį nedarbo lygis išaugo 1,7 procentinio punkto, per pirmąjį ketvirtį, palyginti su ketvirtuoju 2008 m. ketvirčiu, jis buvo padidėjęs 1,5 karto (14 pav.).

Nedarbo didėjimui įtakos turėjo besitęsiantis ekonomikos nuosmukis ir sparčiai mažėjantis laisvų darbo vietų skaičius. Vyrų nedarbo lygis antrąjį 2010 m. buvo 21,2 procento, moterų – 14,4 procento. Didesnį vyrų nedarbą nulėmė spartus pramonės ir statybos įmonėse dirbančių asmenų skaičiaus mažėjimas. Jaunimo (15–24 metų amžiaus asmenų) nedarbo lygis per antrąjį ketvirtį išaugo 4,6 procentinio punkto – iki 35,1 procento. Žemiausias (6,9 proc.) jaunimo nedarbo lygis buvo antrąjį 2007 m. ketvirtį (Statistikos departamentas, 2010).

Nedarbo lygio didėjimą sumažintų naujų darbo vietų kūrimas, tačiau daugeliu atveju verslas yra orientuotas tik į pelno gavimą, o darbo vietų kūrimas tik būdas jam padidinti. Ekonominio nuosmukio metu verslininkai didina darbo našumą, kuriam reikia mažiau darbuotojų. Emigracijos sukeltas problemas darbo rinkoje padėtų spręsti naujų investuotojų, kurie kuria naujas darbo vietas, pritraukimas.

Šaltinis: sukurta autorės pagal Statistikos departamentas, 2011

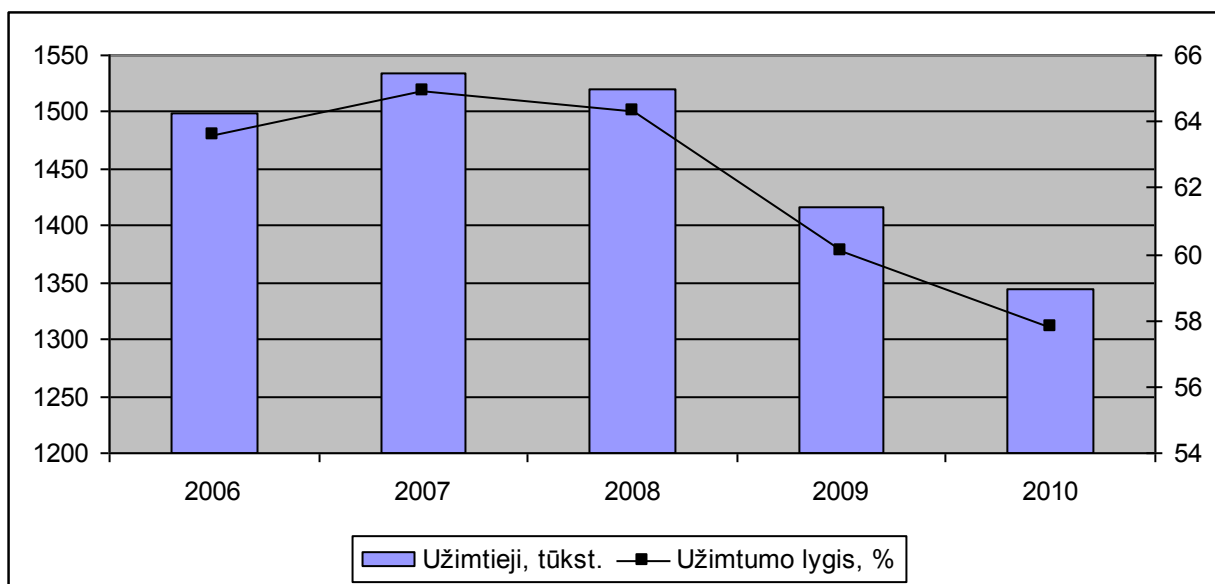
14 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje 2005 – 2010 m.

Užimti gyventojai – tai visi asmenys, turintys užimtumo statusą: darbdaviai, savininkai, samdomi darbuotojai, šeimyninėje įmonėje dirbantys šeimos nariai, gaunantys ar negaunantys atlyginimą arba pelną (pajamas), savarankiškai dirbantys asmenys (Lietuvos darbo birža, 2011).

Nuo 2007 metų Lietuvoje užimtumo lygis pradėjo mažėti, o 2009 metais pastebimas staigus kritimas (15 pav.). Naujų darbo vietų kūrimas – labai svarbi ir reikšminga verslą apibūdinanti sritis. Užimtumo mažėjimas rodo mažėjantį verslumo lygį šalyje, nes tai yra pagrindinis užimtumo didinimo ir konkurencingumo augimo šaltinis.

Darbo jėgos trūkumas vertinamas kaip didelė našta ekonomikai (Karalevičienė, Matuzevičiūtė, 2009). Emigracijos procesai didina šį trūkumą, nes kaip buvo minėta anksčiau, didžioji dalis emigrantų yra kvalifikuoti darbuotojai, o šalyje likę gyventojai yra žemos ar netinkamos kvalifikacijos, kurie netenkina verslo poreikių, nes negali konkuruoti darbo rinkoje.

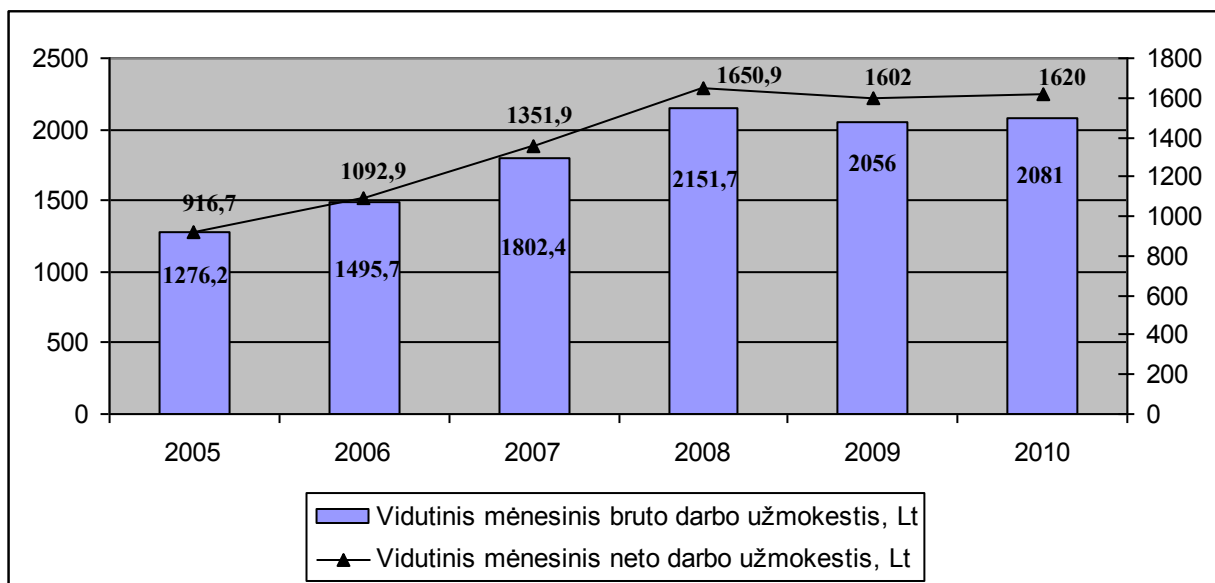
Įmonių veiklos ir gamybos racionalizavimas, kaip atsakas į pasaulinių rinkų krizę, taip pat turėjo poveikį užimtumo mažėjimui, nes pirmiausia buvo sumažinti darbo jėgos kaštai.

Šaltinis: sukurta autorės pagal Statistikos departamentas, 2011

15 pav. Užimtumo lygis Lietuvoje 2007 – 2010 m.

Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis yra vienas iš pagrindinių rodiklių, kuriam turi įtakos darbo jėgos migracijos procesai. Atlikus mokslinės literatūros analizę, buvo nustatyta, kad darbuotojų emigracija ir darbo jėgos pasiūlos mažėjimas sudaro sąlygas kilti atskirų sektorių darbuotojų atlyginimams, tai kartu paspartina ir vidutinio darbo užmokesčio kilimą.

Šaltinis: sukurta autorės pagal Statistikos departamentas, 2011

16 pav. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis Lietuvoje 2005 – 2010 m.

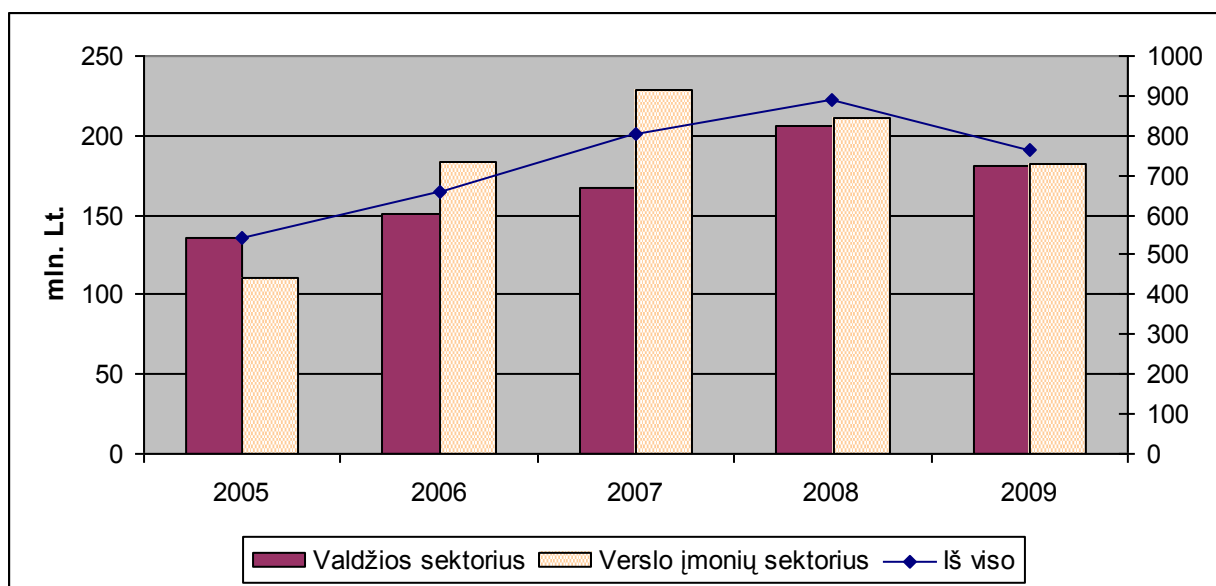
Dėl statistinių duomenų ribotumo ir trūkumo neįmanoma palyginti vidutinio darbo užmokesčio tam tikruose verslo sektoriuose, todėl pateikiamas visos šalies bendras vidutinis darbo užmokestis.

2005 – 2008 m. vidutinis mėnesinis darbo užmokestis Lietuvoje pastoviai augo. Didžiausią reikšmę vidutinis darbo užmokestis buvo pasiekęs 2008 m. (2151,7 Lt.). Po metų šiek tiek sumažėjus, 2010 m. vėl pastebimas nežymus užmokesčio kilimas (16 pav.).

Mokslinėje literatūroje, atlyginimų kitimas siejamas ir su darbo jėgos trūkumu, ir su emigracijos prevencija – darbdaviai siekdami sumažinti darbuotojų emigraciją, skatina darbuotojus konkurencingesniais ir didesniais atlyginimais.

Technologijų plėtra. Inovatyvių technologijų didinimas bei žmogiškųjų išteklių kokybės tobulinimas yra vienas pagrindinių verslo skatinimo, tuo pačiu ir užimtumo didinimo rodiklių. Darbo jėgos trūkumo problemą spręsti galima investuojant į inovacijas, kurioms reikalinga aukštos kvalifikacijos darbo jėga, bei investuojant į įmonės darbuotojų kvalifikacijos tobulinimą.

Technologijų reikšmė šiandieniniame verslo pasaulyje vis didėja, todėl auga jų panaudojimo mastai. Technologinė plėtra pasireiškia mokslinių tyrimų rezultatų panaudojimu ūkinėje veikloje, siekiant komercinės naudos. Kvalifikuotos darbo jėgos emigracija turi įtakos ekonomikos vystymuisi, nes prarandamos į darbuotojus investuotos lėšos, atsiranda kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas, kuris mažina verslo plėtros galimybes, investicijų panaudojimą.

Šaltinis: sukurta autorės pagal Statistikos departamentas, 2011

17 pav. Išlaidos technologijų plėtrai Lietuvoje 2005 – 2009 m.

17 pav. pavaizduotos išlaidos, skirtos technologijų plėtrai Lietuvoje 2005 – 2009 m. Iki 2007 m. šios išlaidos turėjo tendenciją didėti, tačiau nuo 2008 m. pastebimas mažėjimas tiek valdžios, tiek verslo įmonių sektoriuje. Atlikti tyrimai parodė, jog įmonės darbuotojų trūkumo problemą labiau

linkusios spręsti gerindamos darbo vietos sąlygas ir kokybę nei investuodamos į technologijas ar bendradarbiaudamos su mokymo įstaigomis.

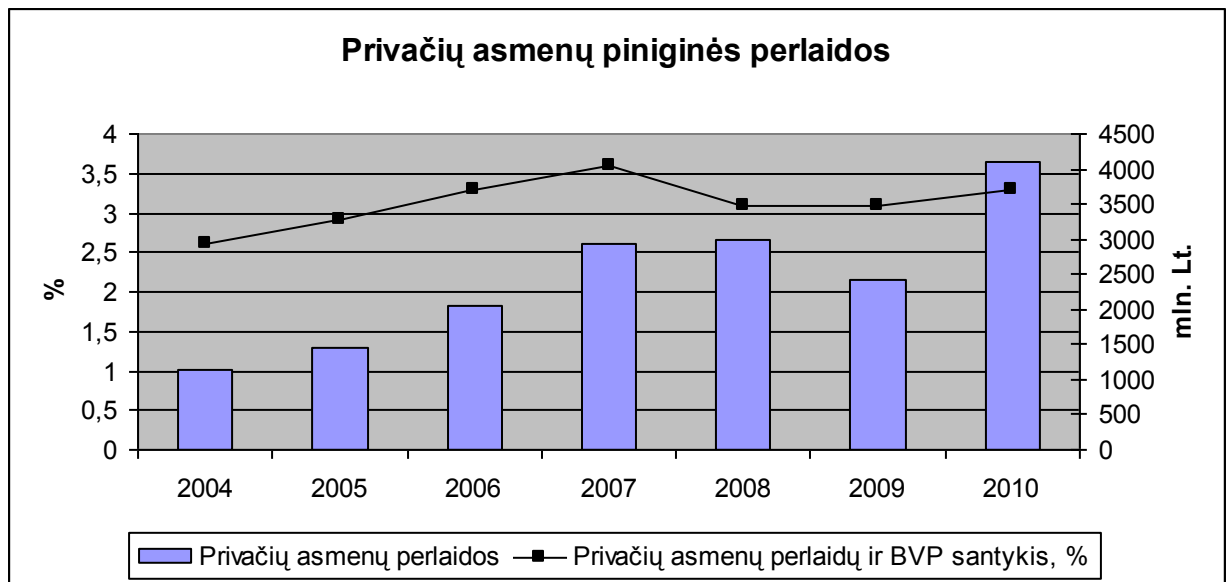
Prarandant kvalifikuotus specialistus mažėja aukšto našumo, imlių technologijoms ir inovacijoms, globaliai konkurentabilių produktų gamybos apimtys. Technologiniai pokyčiai formuojasi kaip tikslinga žmonių, reaguojančių į rinkoje atsirandančius poreikius ir stimulus, veikla. Žmogiškieji ištekliai, yra pagrindinis kapitalas, lemiantis ilgalaikį verslo augimą. Statistikos departamento duomenimis 2010 m. pagrindinės investavimo kryptys buvo gamybinio pajėgumo plėtimas ir senų įrengimų pakeitimas. 2010 metais didžioji įmonių vadovų dalis investavo į senų įrengimų pakeitimą (39 proc.) ir į gamybinių pajėgumų plėtimą (34 proc.). 2011 metais 37 % įmonių vadovų planuoja investuoti į gamybinių pajėgumų plėtimą, 35 % į senų įrengimų pakeitimą, 23 % į gamybinio proceso mechanizavimą ir automatizavimą ir 20 % į naujų technologijų diegimą. Kaip matyti iš šių duomenų, investicijoms į žmogiškuosius išteklius įmonės skiria nepakankami dėmesio ir lėšų.

Ekonominių bei migracijos rodiklių analizė parodė, jog artimiausiu metu Lietuva ir toliau susidurs su žmogiškųjų išteklių trūkumu, todėl būtina ieškoti priemonių, kurios mažintų darbo jėgos, kaip gamybos veiksnio, poreikį. Viena iš tokių priemonių – gamybinių procesų modernizavimas, paremtas investicijomis į mokslinius tyrimus, inovacijas, modernių technologijų diegimą, mažinantis darbo jėgos, ypač nekvalifikuotos, poreikį ir didinantis darbo našumą. Pagrindiniai veiksniai, darantys įtaką darbo našumui, yra žmogiškųjų išteklių kokybė ir naudojamos technologijos. Ypatinga reikšmė tenka žmogiškųjų išteklių kokybei, nes aukštos kvalifikacijos darbo jėga sugeba ne tik tinkamai pasinaudoti mokslinių tyrimų, inovacijų ir modernių technologijų teikiamomis galimybėmis, bet ir kurti naujas.

Piniginės perlaidos. Pinigų srautais arba perlaidomis yra vadinamas pinigų judėjimas, kuris mokėjimo balanse atsispindi kaip pervedimai iš užsienio į kilmės šalies bankus. Išaugus nedarbo mastams, masiškai emigruoja jaunimas, kvalifikuoti darbuotojai, tačiau į gimtąsias šalis grįžta dalis jų uždirbtų pajamų. Didėjantys pervedami piniginiai srautai teigiamai veikia šalies ekonomiką ir vartojimą. Dauguma uždirbtų pinigų yra investuojama į vartojimo išlaidas bei nekilnojamąjį turtą gimtojoje šalyje. Taip didinama žemės ir nekilnojamojo turto paklausa. Dalis grįžusių darbuotojų, uždirbtas pajamas investuoja į naujo verslo kūrimą, taip panaudodami užsienyje įgytas žinias. Tai turi įtakos konkurencingų verslo šakų atsiradimui, modernių naujovių atsiradimui, naujų darbo vietų kūrimui.

Mokėjimų balansas rodo, kad 2010 m. Privatūs asmenys į Lietuvą pervedė rekordinę sumą pajamų – 4,1 mlrd. litų. Ši suma prilygsta beveik ketvirtadaliui Lietuvos gyventojų „į rankas“ gauto

darbo užmokesčio fondo. Šios perlaidos sušvelnino pajamų ir vartojimo smukimą šalyje sunkmečiu, tačiau valstybės biudžetui jos mažiau naudinga pajamų rūšis nei darbo užmokestis.

Šaltinis: sukurta autorės pagal Statistikos departamentas, 2011

18 pav. Privačių asmenų piniginės perlaidos į Lietuvą 2004 – 2010 m.

18 pav. pavaizduoti rezultatai rodo, kad fizinių asmenų pervedimai iš užsienio auga. Bankų duomenimis didėja tiek operacijų, tiek vidutinė pervedama suma. Iš to galime spręsti, kad darbo rinka užsienyje atsigauna, emigrantų skaičius auga, jie geriau įsitvirtina. Nors emigrantai užsienyje uždirba daug daugiau, tačiau pagal perkamąją galią pajamų skirtumas palyginti su Lietuvoje gaunamomis pajamomis, yra mažesnis. Taip yra todėl, kad bendras kainų lygis išsivysčiusiose Europos valstybėse yra aukštesnis negu mūsų šalyje.

Dėl piniginių pervedimų iš užsienio, Lietuvoje dirbtinai padidinamos kainos konkrečiuose ekonomikos sektoriuose (pvz., nekilnojamas turtas, maisto vartojimas, įvairių paslaugų naudojimas) ir taip iškraipomas kainų balansas. Piniginiai pervedimai prisideda prie infliacijos rodiklio didėjimo, nes vietos gamintojai neįstengia patenkinti dėl padidėjusių emigrantų piniginių pervedimų išaugusios prekių ir paslaugų paklausos.

Pasak bankų atstovų, didelė dalis emigrantų piniginių pervedimų dalis į gimtąją šalį siunčiama neformaliais būdais, tokiais kaip grynųjų pinigų vežimas su savimi, perduodant per draugus ar giminaičius. Manoma, kad tokiais būdais gauti pinigai gali sudaryti nuo 10% iki 50% visu oficialių emigrantų perlaidų iš užsienio. Taip pat galimi ir natūriniai pervedimai (rūbai, papuošalai ar kiti daiktai), kurie galėtų labiau padidinti emigrantų į Lietuvą siunčiamų pinigų vertę.

Pagal Eurostat (2011) statistiką, Lietuva yra viena iš 5 Europos Sąjungos šalių, kurios gryniosios darbuotojų (privačių asmenų) perlaidos yra teigiamos, t.y. darbuotojų perlaidos iš užsienio viršija

perlaidas į užsienį (2 PRIEDAS). Taigi Lietuva yra viena iš tų šalių, kur emigrantų pajamos yra reikšminga parama šalies ūkiui.

Apibendrintai galima pasakyti, kad emigrantų perlaidų ekonominė įtaka priklauso nuo to, kaip šias perlaidas leidžia gavėjai. Didžiausia nauda būtų gaunama, jei migrantų uždirbti pinigai Lietuvoje būtų naudojami išsilavinimui finansuoti, kvalifikacijai kelti, steigti naujoms įmonėms ar kitoms pridėtinę vertę kuriančioms sritims. Trumpalaikis prekių ir paslaugų vartojimas arba prekyba, kuria siekiama lengvai gauti pelną (ypač nekilnojamojo turto srityje), reikšmingos ekonominės naudos šaliai neduotų.

2.3. Darbo jėgos migracijos poveikio verslui tyrimo modelis

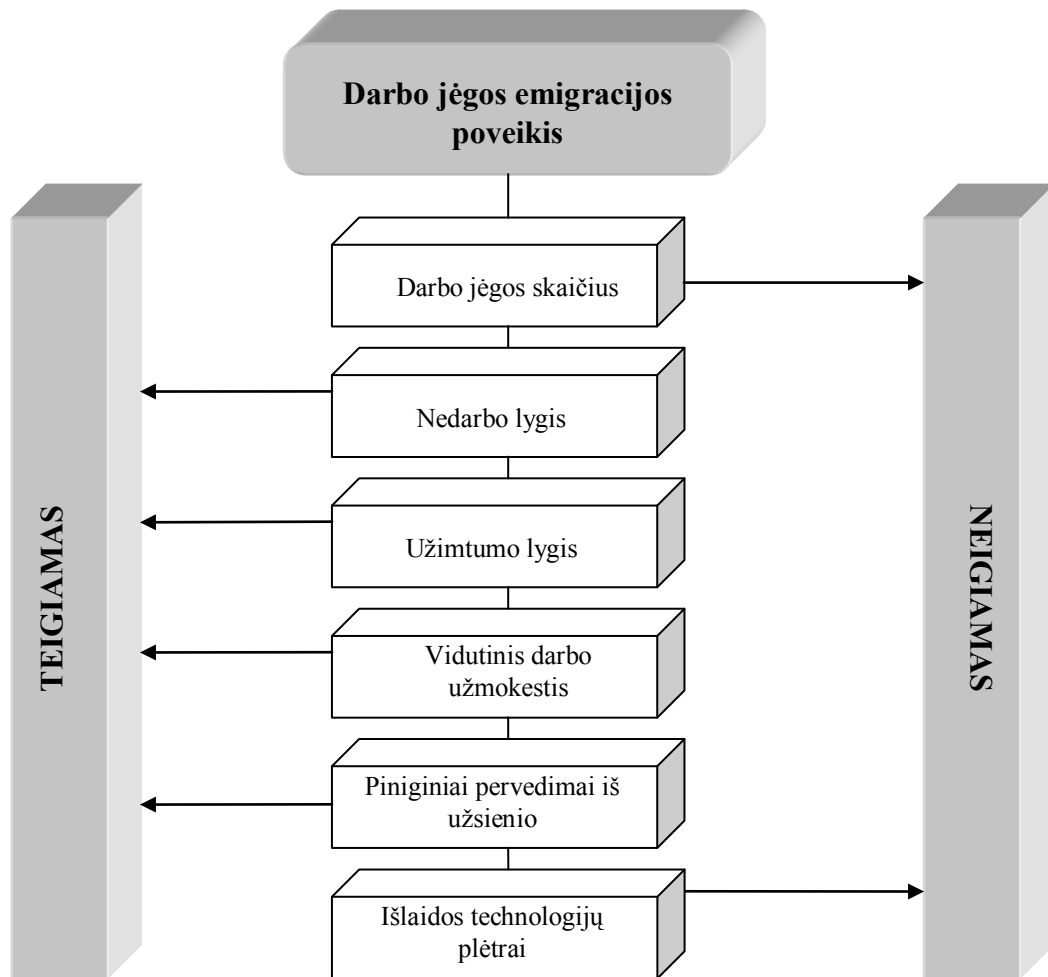
Ankstesniuose skyriuose aptartos darbo jėgos migracijos tendencijos turi pasekmių tiek darbo rinkai, tiek ekonomikai. Dėl vis didėjančios emigracijos Lietuva praranda nemažai kvalifikuotų specialistų, mažina verslo gamybinius pajėgumus ir šalies konkurencingumą.

Ekonominių bei migracijos rodiklių analizė parodė, jog Lietuva susiduria su kvalifikuotų darbuotojų trūkumu, todėl reikalingos priemonės, kurios mažintų darbo jėgos poreikį. Viena iš tokių priemonių – gamybinių procesų modernizavimas, paremtas investicijomis į mokslinius tyrimus, inovacijas, modernių technologijų diegimą, mažinantis darbo jėgos, ypač nekvalifikuotos, poreikį ir didinantis darbo našumą. Ilgalaikės nevaldomos darbo jėgos migracijos ir protų nutekėjimo pasekmės yra ekonomikos atsilikimas ir netolygi, lėtėjanti ekonomikos raida.

Pagal sukurtą darbo jėgos migracijos poveikio verslui tyrimo modelį (19 pav.) ir išanalizuotą mokslinę literatūrą bei statistinius rodiklius, nustatyta, kad darbo jėgos migracijos pokyčiai turi įtakos šiems rodikliams:

- ◆ Nedarbo lygis;
- ◆ Užimtumo lygis;
- ◆ Piniginės perlaidos iš užsienio į Lietuvą;
- ◆ Darbo jėgos skaičius;
- ◆ Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis;
- ◆ Išlaidos technologijų plėtrai.

Kitoje darbo dalyje atliekant tyrimą bus analizuojama tik emigracijos reikšmė, nes imigracija Lietuvoje šiuo metu nėra labai aktyvi, todėl esminės įtakos šalies ekonomikai ir verslui neturi.

Šaltinis: sukurta autorės

19 pav. Darbo jėgos emigracijos poveikio verslui modelis

Hipotezės:

- ♦ Darbo jėgos emigracija teigiamai veikia nedarbo, užimtumo lygio, vidutinio atlyginimo ir piniginių perlaidų iš užsienio rodiklius;
- ♦ Darbo jėgos emigracija neigiamai veikia darbo jėgos pokyčius ir išlaidų technologinei plėtrai apimtį.

Trečioje darbo dalyje pagal iškeltas hipotezes koreliacinės analizės būdu bus nustatoma, ar yra reikšmingas ryšys tarp vykstančių darbo jėgos emigracijos procesų ir ekonominės verslo situacijos Lietuvoje, kurią atspindi pasirinkti ekonominiai rodikliai.

3. LIETUVOS DARBO JĖGOS EMIGRACIJOS MASTŲ IR EKONOMINIŲ RODIKLIŲ RYŠYS

Šioje darbo dalyje aprašoma atliekamo tyrimo metodika ir tyrimo metodai, kuriuos taikant, atliekamas darbo jėgos emigracijos ir ekonominių rodiklių ryšio nustatymo tyrimas. Pateikiama atliktų tyrimų duomenų analizė, rezultatų aptarimas bei įvertinami gauti tyrimo rezultatai.

3.1. Tyrimo metodika

Tyrimo tikslas – nustatyti, ar yra reikšmingas ryšys tarp vykstančių darbo jėgos emigracijos procesų ir ekonominės verslo situacijos Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

- ♦ Išanalizuoti darbo jėgos emigracijos ir pasirinktų ekonominių rodiklių tarpusavio priklausomybę;
- ♦ Atlikti gautų rezultatų analizę ir įvertinimą;
- ♦ Pateikti galimus pasiūlymus darbo jėgos migracijos neigiamai įtakai mažinti.

Atlikus literatūros šaltinių analizę, paaiškėjo, kad daugelis autorių išskiria emigracijos proceso sukeltą pasekmę tokias kaip: mažėjantį šalies nedarbo lygį, darbo jėgos skaičių, didėjantį užimtumo lygį, didėjantį vidutini mėnesinį darbo užmokestį, didėjančias pinigines perlaidas iš užsienio ir mažėjančias išlaidas technologinei plėtrai. Pagal tai buvo išskeltos šios **hipotezės**:

- ♦ Darbo jėgos emigracija teigiamai veikia nedarbo, užimtumo lygio, vidutinio darbo užmokesčio ir piniginių perlaidų iš užsienio rodiklius;
- ♦ Darbo jėgos emigracija neigiamai veikia darbo jėgos skaičiaus pokyčius ir išlaidų technologinei plėtrai apimtį.

Tyrimo imtis. 2005 – 2010 m. Lietuvos statistiniai duomenys.

Tyrimo organizavimas. Koreliacinės analizės atlikimas, rezultatų sudarymas bei analizė, naudojant MS Excel ir SPSS programas.

Kiekybinis tyrimas, tai struktūrinė analizė, kurios pagrindas yra mokslinės problemos tyrimas, remiantis išskeltomis hipotezėmis ir pritaikant matematinius metodus duomenims apdoroti ir gautiems rezultatams aprašyti. Atliekant kiekybinį tyrimą, duomenys yra pateikiami skaičiais, jiems apdoroti naudojami statistiniai metodai. Šis tyrimas leidžia objektyviai aprašyti esamą situaciją, ją paaiškinti. Pagrindinis kiekybinių tyrimų tikslas yra patvirtinti faktą arba jį paneigti.

Koreliacinė regresinė analizė – vienas iš kiekybinio tyrimo metodų, kuris parodo ir leidžia ištirti funkcinę tarpusavio priklausomybę tarp kelių kintamųjų.

Tam, kad būtų galima apibūdinti dabartinę situaciją ir vertinti tendencijas, pirmiausia būtina išsiaiškinti kiekybinių kintamųjų tarpusavio priklausomybę, įvertinant **koreliaciją (r)** tarp emigracijos bei ekonominių rodiklių. Taip pat galima nustatyti ir tarpusavio ryšio stiprumą, kuris vertinamas taip:

- ♦ silpnas ryšys, jei **r** priklauso nuo -0,4 iki -0,2 arba nuo 0,2 iki 0,4;
- ♦ vidutinio stiprumo ryšys, jei **r** priklauso nuo -0,7 iki 0,4 arba nuo 0,4 iki 0,7;
- ♦ stiprus ryšys, jei **r** priklauso nuo -0,9 iki -0,7 arba nuo 0,7 iki 0,9;
- ♦ labai stiprus ryšys, jei **r** reikšmė yra arti -1 arba 1 (Kasiulevičius, Denapienė, 2008).

Taip pat analizei naudojamas ir determinacijos koeficientas (R^2), kuris parodo, kiek procentų vieno požymio kitimas gali būti paaiškintas kito požymio reikšmių kitimu.

3.2. Tyrimo duomenų analizė

Kaip jau buvo minėta anksčiau, analizei buvo pasirinkti šie rodikliai: darbo jėgos skaičius, nedarbo lygis, užimtumo lygis, vidutinis mėnesinis darbo užmokestis, piniginės perlaidos iš užsienio ir verslo įmonių išlaidos technologijų plėtrai. Mokslinėje literatūroje šie rodikliai akcentuojami labiausiai, dėl to ir buvo pasirinkti siekiant nustatyti emigracijos poveikį. Atlikus statistinių duomenų analizę 2 skyriuje paaiškėjo, kad Lietuvoje šiuo metu aktyviausi emigracijos procesai, todėl tyrime bus atsiribojama nuo imigracijos ir nagrinėjami tik emigracijos srautų pokyčiai.

Bendras tiesinis modelis, kuris sieja dydžius x ir y , yra toks: $y = A + Bx + e$. Dydžiai a ir b yra nežinomos reikšmės, e – atsitiktinė paklaida, x – emigracija, y – pasirinkti ekonominiai rodikliai. Kintamasis, kurio reikšmės bus prognozuojamos, yra priklausomas kintamasis (y), o kintamasis, pagal kurį yra prognozuojamos kintamojo reikšmės, yra vadinamas nepriklausomuoju kintamuoju (x).

9 lentelėje pateikiami pirminiai duomenys, pagal kuriuos bus atliekamas tyrimas.

Tyrimui reikalingi duomenys

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Emigrantų skaičius (tūkst.)	15,571	12,602	13,853	17,015	21,97	83,157
Darbo jėgos skaičius (tūkst.)	1473,9	1499	1534	1614,3	1640,9	1634,8
Nedarbo lygis (%)	8,3	5,6	8,2	5,8	13,7	17,8
Vidutinis atlyginimas (Lt.)	1276,2	1495,7	1802,4	2151,7	2056	2031,2
Piniginės perlaidos iš užsienio (mln.)	1453,4	2042	2946,5	2998,1	2416,3	4107,3
Išlaidos technologijų plėtrai (verslo įmonių) (mln. Lt.)	110,5	183,8	229,1	211,4	181,6	165,7
Bedarbių skaičius (tūkst.)	132,9	89,3	69	94,3	225,1	291,1
Užimtų gyventojų skaičius (tūkst.)	1473,9	1499	1534,2	1520	1415,9	1343,7

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamentas, 2011

Darbo jėgos skaičius. Darbo jėga – tai visi sulaukę 16 metų užimti gyventojai ir bedarbiai. Darbo jėgą sudaro visi dirbantys ir aktyviai ieškantys darbo (registruoti darbo biržoje asmenys). Pagal 9 lentelės duomenis SPSS programa apskaičiuotas koreliacijos koeficientas tarp emigracijos mastų ir darbo jėgos skaičiaus Lietuvoje parodys šių rodiklių tarpusavio priklausomybę.

10 lentelė

Emigrantų ir darbo jėgos skaičiaus koreliacija

	Koreliacijos koeficientas	Determinacijos koeficientas (R ²)
1	,541 ^a	,293

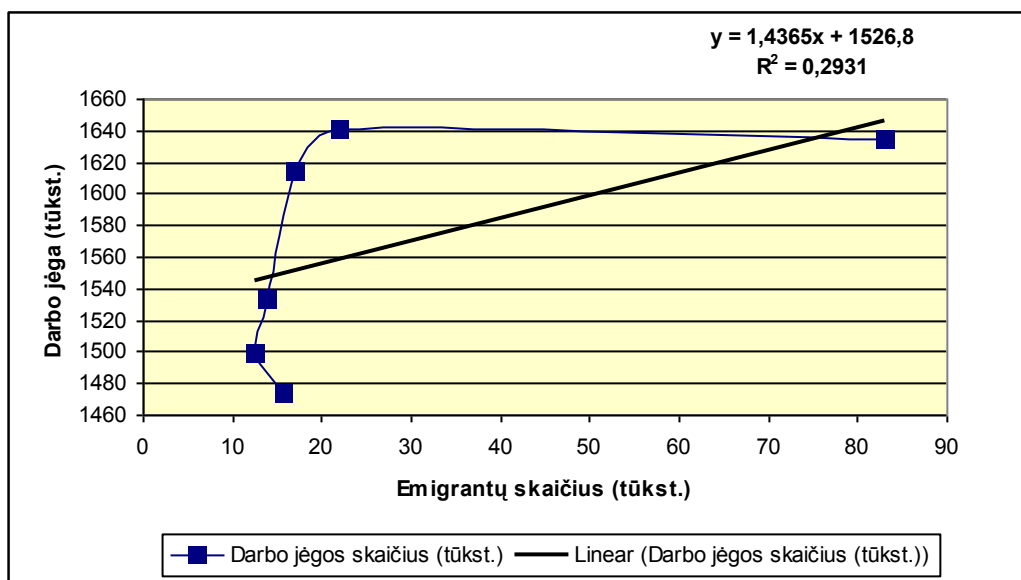
a. Predictors: (Constant), Emigrantai

Šaltinis: sudaryta autorės

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra lygus 0,541 (10 lentelė). Nagrinėjamus rodiklius sieja vidutinio stiprumo ryšys, jie yra teigiamai koreliuoti. Tai reiškia, kad didėjant vieno rodiklio reikšmei, kartu didėja ir kito rodiklio reikšmė.

Pagal gautus rezultatus galima teigti, kad didėjant emigrantų skaičiui, kartu didėja ir darbo jėgos skaičius šalyje, nes koreliacija rodo teigiamą ryšį tarp rodiklių. Tai patvirtina ir 20 pav. pavaizduotas trendas (linear), kuris rodo bendrą didėjimo tendenciją. Regresinės analizės metu gauta lygtis rodo emigracijos mastų ir darbo jėgos skaičiaus priklausomybę. Regresinė lygtis rodo, kad emigrantų skaičiui padidėjus 1 vienetu, darbo jėgos skaičius padidės 1,4365 (20 pav.).

Determinacijos koeficientas parodo, kiek proc. darbo jėgos skaičiaus kitimas yra įtakojamas emigracijos mastų Lietuvoje. Emigracijos procesai darbo jėgos skaičiaus kitimą įtakoja 29,3 proc. Tai reiškia, kad 70,7 proc. įtakos darbo jėgos skaičiaus kitimui turi kitos priežastys, tokios kaip išaugęs darbo biržose registruotų asmenų skaičius, ženkliai padidėjęs nedarbas ir pan.

Šaltinis: sukurta autorės

20 pav. Darbo jėgos skaičiaus priklausomybė nuo emigracijos

Nedarbo lygis. Nedarbo lygis – tai nedirbančių asmenų, norinčių, bet neturinčių galimybės dirbti, santykis su visais darbingais asmenimis. 2005 – 2010 m. šis lygis keitėsi netolygiai, tačiau 2010 m. išaugo net iki 17,8 proc. (9 lentelė). Pagal 9 lentelės duomenis SPSS programa apskaičiuotas koreliacijos koeficientas tarp emigracijos mastų ir nedarbo lygio Lietuvoje parodys šių rodiklių tarpusavio priklausomybę.

11 lentelė

Emigrantų skaičiaus ir nedarbo lygio koreliacija

	Koreliacijos koeficientas	Determinacijos koeficientas (R ²)
1	,851 ^a	,234

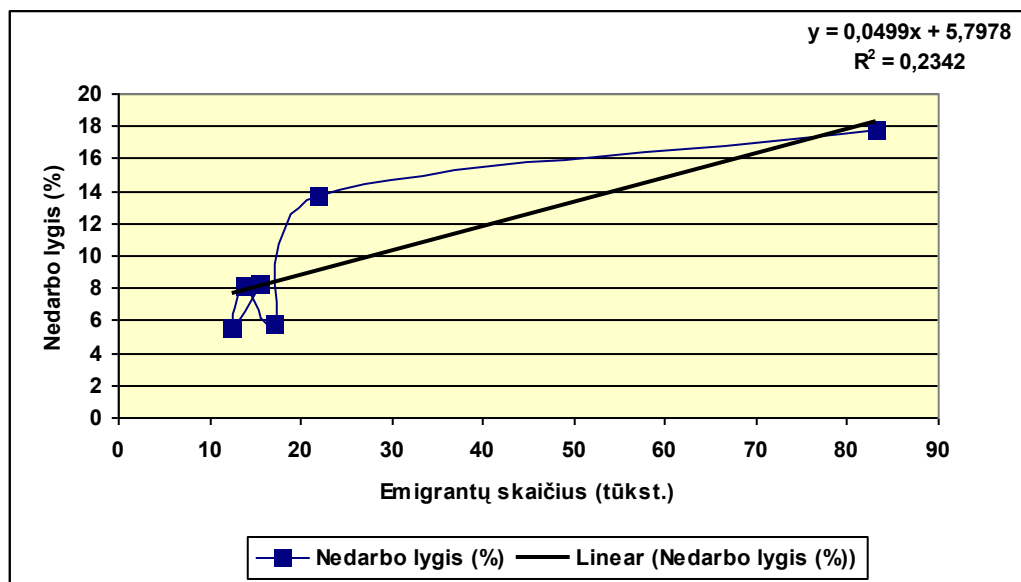
a. Predictors: (Constant), Emigracija

Šaltinis: sudaryta autorės

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra lygus 0,851 (11 lentelė). Nagrinėjamus rodiklius sieja stiprus ryšys, jie yra teigiamai koreliuoti. Tai reiškia, kad didėjant vieno rodiklio reikšmei, kartu didėja ir kito rodiklio reikšmė.

Pagal gautus rezultatus galima teigti, kad didėjant emigrantų skaičiui, kartu didėja ir nedarbo lygis Lietuvoje, nes koreliacija rodo teigiamą ryšį tarp rodiklių. Tai patvirtina ir 21 pav. pavaizduotas trendas (linear), kuris rodo bendrą didėjimo tendenciją. Regresinės analizės metu gauta lygtis rodo emigracijos mastų ir nedarbo lygio priklausomybę. Regresinė lygtis rodo, kad emigrantų skaičiui išaugus 1 vienetu, nedarbo lygis padidės 0,0499 (21 pav.).

Determinacijos koeficientas parodo, kiek proc. nedarbo lygis yra įtakojamas emigracijos mastų Lietuvoje. Emigracijos procesai nedarbo lygio pokyčius įtakoja 23,4 proc. Tai reiškia, kad 76,6 proc. įtakos nedarbo lygio kitimui turi kitos priežastys.

Šaltinis: sukurta autorės

21 pav. Nedarbo lygio priklausomybė nuo emigracijos

Užimtumo lygis. Užimti gyventojai – 15 metų ir vyresni asmenys, dirbantys bet kokią darbą, gaunantys už jį darbo užmokestį pinigais ar natūra arba turintys pajamų ar pelno³. Pagal 9 lentelės duomenis SPSS programa apskaičiuotas koreliacijos koeficientas tarp emigracijos mastų ir užimtų gyventojų skaičiaus Lietuvoje parodys šių rodiklių tarpusavio priklausomybę.

12 lentelė

Emigrantų ir užimtų gyventojų skaičiaus koreliacija

	Koreliacijos koeficientas	Determinacijos koeficientas (R ²)
1	-,865 ^a	,748

a. Predictors: (Constant), Emigracija

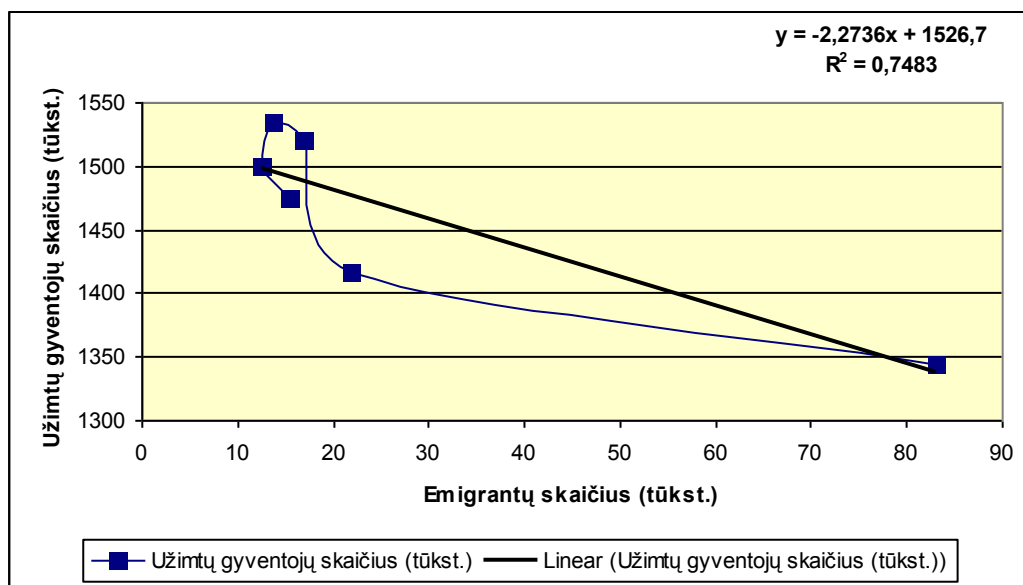
Šaltinis: sudaryta autorės

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra lygus -0,865 (12 lentelė). Nagrinėjamus rodiklius sieja stiprus tarpusavio ryšys, jie yra neigiamai koreliuoti. Tai reiškia, kad didėjant vieno rodiklio reikšmei, kito rodiklio reikšmė mažėja.

³ Statistikos departamentas, 2011

Pagal gautus rezultatus galima teigti, kad didėjant emigrantų skaičiui, užimtų gyventojų skaičius šalyje mažėja, nes koreliacija rodo neigiamą ryšį tarp rodiklių. Tai patvirtina ir 22 pav. pavaizduotas trendas (linear), kuris rodo bendrą mažėjimo tendenciją. Regresinės analizės metu gauta lygtis rodo emigracijos mastų ir užimtų gyventojų skaičiaus priklausomybę. Regresinė lygtis rodo, kad emigrantų skaičiui padidėjus 1 vienetu, užimtų gyventojų skaičius sumažės $-2,2736$ (22 pav.).

Determinacijos koeficientas parodo, kiek proc. užimtų gyventojų skaičiaus kitimas yra įtakojamas emigracijos mastų Lietuvoje. Pagal gautus analizės rezultatus, emigracijos procesai užimtų gyventojų skaičiaus pokyčius įtakoja 74,8 proc.

Šaltinis: sukurta autorės

22 pav. Užimtų gyventojų skaičiaus priklausomybė nuo emigracijos

Vidutinis darbo užmokestis. Analizei naudojamas 2005 – 2010 m. mėnesinis bruto darbo užmokestis. Pagal 9 lentelės duomenis SPSS programa apskaičiuotas koreliacijos koeficientas tarp emigracijos mastų ir vidutinio darbo užmokesčio Lietuvoje parodys šių rodiklių tarpusavio priklausomybę.

13 lentelė

Emigrantų skaičiaus ir vidutinio darbo užmokesčio koreliacija

	Koreliacijos koeficientas	Determinacijos koeficientas (R ²)
1	,385 ^a	,148

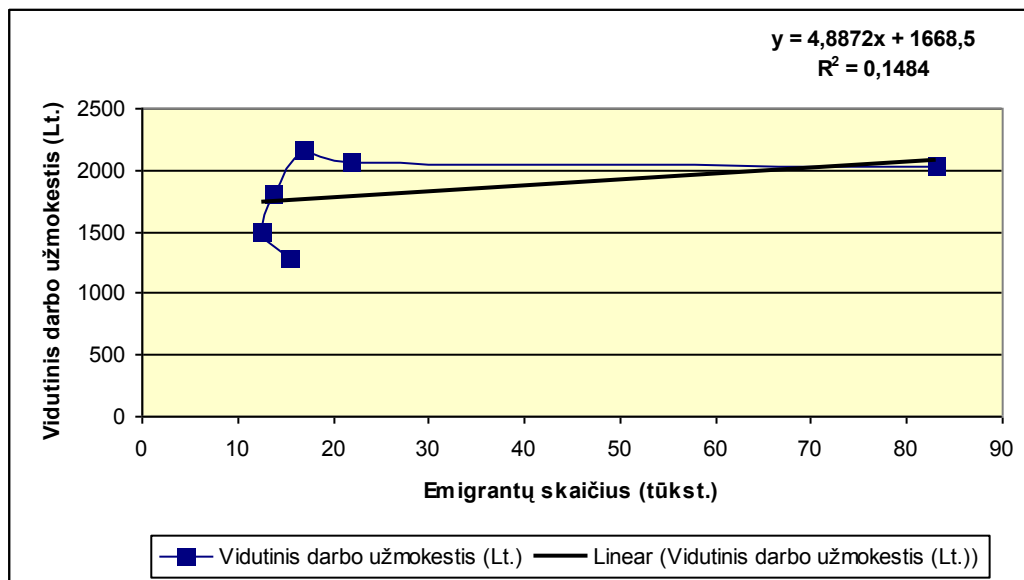
a. Predictors: (Constant), Emigracija

Šaltinis: sudaryta autorės

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra lygus 0,385 (13 lentelė). Nagrinėjamus rodiklius sieja silpnas ryšys, jie yra teigiamai koreliuoti. Tai reiškia, kad didėjant vieno rodiklio reikšmei, kartu didėja ir kito rodiklio reikšmė.

Pagal gautus rezultatus galima teigti, kad didėjant emigrantų skaičiui, kartu didėja ir vidutinis darbo užmokestis šalyje, nes koreliacija rodo teigiamą ryšį tarp rodiklių. Tai patvirtina ir 23 pav. pavaizduotas trendas (linear), kuris rodo bendrą didėjimo tendenciją. Regresinės analizės metu gauta lygtis rodo emigracijos mastų ir vidutinio darbo užmokesčio priklausomybę. Regresinė lygtis rodo, kad emigrantų skaičiui išaugus 1 vienetu, vidutinis darbo jėgos užmokestis padidės 4,8872 (23 pav.).

Determinacijos koeficientas parodo, kiek proc. vidutinio darbo užmokesčio pokyčiai yra įtakojami emigracijos mastų Lietuvoje. Emigracijos procesai darbo užmokestį įtakoja 14,84 proc. Tai reiškia, kad didžiąją dalį reikšmės (85,16 proc.) vidutinio darbo užmokesčio kitimui turi kitos priežastys.

Šaltinis: sukurta autorės

23 pav. Vidutinio darbo užmokesčio priklausomybė nuo emigracijos

Piniginės perlaidos iš užsienio. Visiškai tikslios statistikos, kiek užsienyje dirbantys lietuviai į Lietuvą atveža pinigų, nėra ir neįmanoma suskaičiuoti. Tačiau į Lietuvos mokėjimo balansą šios sumos yra įtrauktos. Pagal 9 lentelės duomenis SPSS programa apskaičiuotas koreliacijos koeficientas tarp emigracijos mastų ir piniginių perlaidų iš užsienio į Lietuvą parodys šių rodiklių tarpusavio priklausomybę.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra lygus 0,778 (14 lentelė). Nagrinėjamus rodiklius sieja stiprus ryšys, jie yra teigiamai koreliuoti. Tai reiškia, kad didėjant vieno rodiklio reikšmei, kartu didėja ir kito rodiklio reikšmė.

Emigrantų skaičiaus ir piniginių perlaidų iš užsienio koreliacija

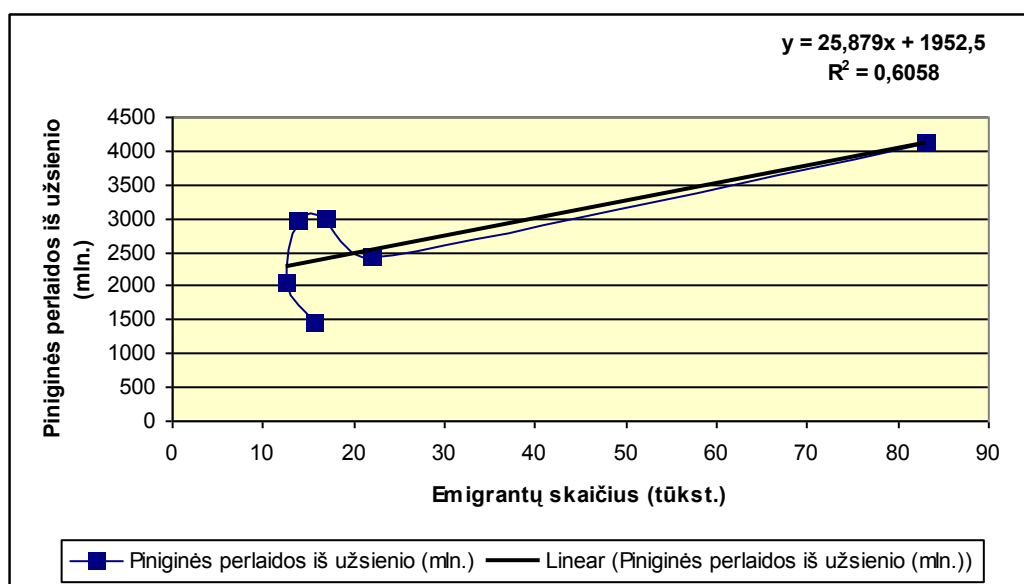
	Koreliacijos koeficientas	Determinacijos koeficientas (R ²)
1	,778 ^a	,606

a. Predictors: (Constant), Emigracija

Šaltinis: sudaryta autorės

Pagal gautus rezultatus galima teigti, kad didėjant emigrantų skaičiui, kartu didėja ir piniginės perlaidos iš užsienio į Lietuvą, nes koreliacija rodo teigiamą ryšį tarp rodiklių. Tai patvirtina ir 24 pav. pavaizduotas trendas (linear), kuris rodo bendrą didėjimo tendenciją. Regresinės analizės metu gauta lygtis rodo emigracijos mastų ir piniginių perlaidų iš užsienio priklausomybę. Regresinė lygtis rodo, kad emigrantų skaičiui padidėjus 1 vienetu, piniginės perlaidos padidės 25,88 (24 pav.).

Determinacijos koeficientas parodo, kiek proc. piniginių perlaidų iš užsienio kitimas yra įtakojamas emigracijos mastų Lietuvoje. Emigracijos procesai perlaidų iš užsienio kitimą įtakoja 60,58 proc.

Šaltinis: sukurta autorės

24 pav. Piniginių perlaidų iš užsienio priklausomybė nuo emigracijos

Išlaidos technologijų plėtrai. Šios išlaidos yra priskiriamos atskirai valdžios ir verslo įmonių sektoriui. Analizei bus naudojami verslo įmonių išlaidos naujų technologijų diegimui. Pagal 9 lentelės duomenis SPSS programa apskaičiuotas koreliacijos koeficientas tarp emigracijos mastų ir išlaidų technologijų plėtrai Lietuvoje parodys šių rodiklių tarpusavio priklausomybę.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra lygus -0,182 (12 lentelė). Nagrinėjamus rodiklius sieja labai silpnas tarpusavio ryšys, jie yra neigiamai koreliuoti. Tai reiškia, kad didėjant vieno rodiklio reikšmei, kito rodiklio reikšmė mažėja.

15 lentelė

Emigrantų skaičiaus ir išlaidų technologijų plėtrai koreliacija

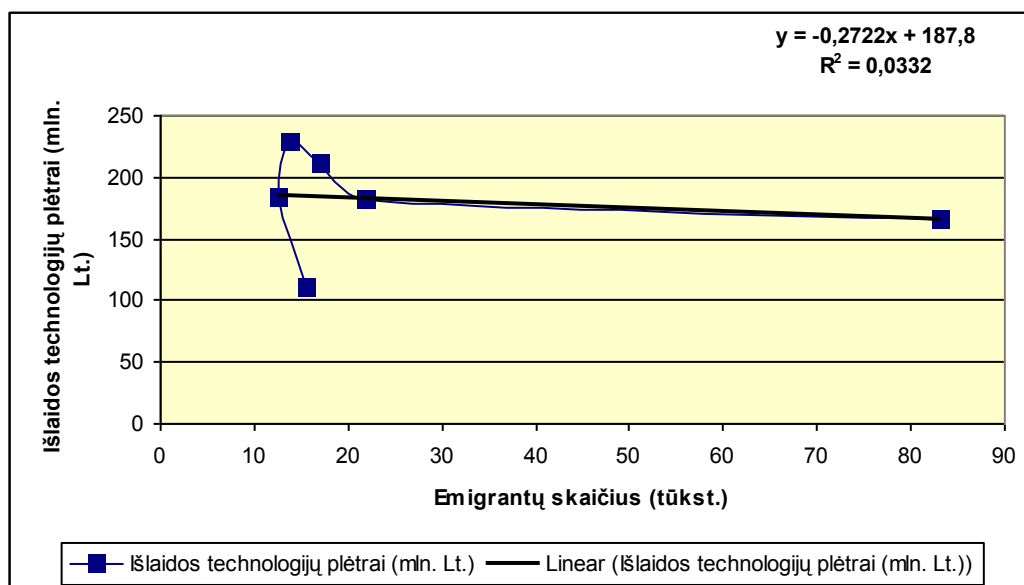
	Koreliacijos koeficientas	Determinacijos koeficientas (R ²)
1	-,182 ^a	,033

a. Predictors: (Constant), Emigracija

Šaltinis: sudaryta autorės

Pagal gautus rezultatus galima teigti, kad didėjant emigrantų skaičiui, verslo įmonių išlaidos technologijoms mažėja, nes koreliacija rodo neigiamą ryšį tarp rodiklių. Tai patvirtina ir 25 pav. pavaizduotas trendas (linear), kuris rodo bendrą mažėjimo tendenciją. Regresinės analizės metu gauta lygtis rodo emigracijos mastų ir išlaidų technologinei plėtrai priklausomybę. Regresinė lygtis rodo, kad emigrantų skaičiui padidėjus 1 vienetu, išlaidos technologinei plėtrai sumažėja -0,2722 (25 pav.).

Determinacijos koeficientas parodo, kiek proc. išlaidų technologinei plėtrai kitimas yra įtakojamas emigracijos mastų Lietuvoje. Pagal gautus analizės rezultatus, emigracijos procesai verslo įmonių išlaidas technologijų plėtrai įtakoja tik 3,3 proc. Tai reiškia, kad 96,7 proc. įtakos šių išlaidų kitimui turi kitos priežastys.

Šaltinis: sukurta autorės

25 pav. Išlaidų technologinei plėtrai priklausomybė nuo emigracijos

Kitame poskyryje bus aptariami ir įvertinami gauti rezultatai.

3.3. Tyrimo rezultatų įvertinimas ir rekomendacijos

Prieš atliekant tyrimą buvo iškeltos šios dvi hipotezės:

- ♦ Darbo jėgos emigracija *teigiamai* veikia nedarbo, užimtumo lygio, vidutinio darbo užmokesčio ir piniginių perlaidų iš užsienio rodiklius;
- ♦ Darbo jėgos emigracija *neigiamai* veikia darbo jėgos skaičiaus pokyčius ir išlaidų technologinei plėtrai apimtis.

Atliktas emigracijos mastų ir pasirinktų ekonominių rodiklių tyrimas parodė, kad hipotezės negali būti vienareikšmiškai patvirtintos ar paneigtos.

Pirmoji hipotezė turėjo patvirtinti teigiamą emigracijos poveikį tam tikriems rodikliams. Tyrimo rezultatai rodo, kad emigracija teigiamą poveikį turi tik dviems iš keturių pasirinktų rodiklių.

Tai yra vidutinis mėnesinis darbo užmokestis ir piniginiai pervedimai iš užsienio į Lietuvą. Vidutinį darbo užmokestį sieja teigiamas koreliacinis ryšys, todėl didėjant emigracijos mastams pastebima vidutinio darbo užmokesčio augimo tendencija. Kadangi valstybė tiesiogiai nereguliuoja darbo užmokesčio, galima daryti išvadą, kad darbdaviai siekdami sumažinti darbuotojų emigraciją ir išlaikyti esamus darbuotojus, skatina juos konkurencingesniais ir didesniais atlyginimais. Piniginių perlaidų iš užsienio į Lietuvą rodiklis taip pat tiesiogiai susijęs su emigracijos procesu. Didėjant emigracijai, tuo pačiu didėja ir piniginių perlaidų į Lietuvą mastai. Padidėję emigrantų pinigų srautai iš užsienio rodo didesnę įtaką šalies ekonomikai ir verslui. Jų dėka auga vidaus vartojimas, skatinama gamyba, ir prekyba, gyventojai aktyviau investuoja į nekilnojamąjį turtą, taip prisidedami prie nekilnojamojo turto sektoriaus augimo, paklausos didėjimo. Piniginiai pervedimai taip pat padeda kurtis smulkiąjam verslui, didina nekilnojamo turto ir paskolų paklausą. Daugiau naudos gaunama tuomet, kai migrantų persiūstais pinigais finansuojamas išsimokslinimas, naujų įmonių steigimas ir kitos daug pridėtinės vertės galinčios sukurti verslo sritys, o ne trumpalaikių prekių ir paslaugų vartojimas arba spekuliacijos nekilnojamojo turto rinkoje.

Kaip teigiama mokslinėje literatūroje, emigracijos mastų didėjimas turi teigiamos įtakos nedarbo ir užimtumo lygiams. Kuo daugiau gyventojų emigruoja, tuo labiau šalyje mažėja nedarbas ir didėja užimtų gyventojų skaičius. Atliktas emigracijos ir šių rodiklių priklausomybės tyrimas parodė, kad šiuo metu situacija yra priešinga. Tarp emigracijos mastų ir nedarbo lygio nustatytas tiesioginis koreliacinis ryšys. Iš to galima teigti, kad nepaisant to, kad kasmet vis daugiau gyventojų emigruoja, Lietuvoje nedarbo lygis išlieka aukštas ir didėjantis. Galima daryti išvadą, kad emigraciją renkasi Lietuvoje darbą turintys gyventojai, tačiau nepatenkinantys savo poreikių, ir pasirenkantys darbą kitoje šalyje. Taip pat šis neatitikimas rodo, kad šiuo metu Lietuvoje verslo įmonių situacija yra sudėtinga, nes dėl ekonominės krizės daugėja bankrutuojančių įmonių skaičius, nemažai darbuotojų yra

atleidžiami, o naujų darbo vietų sukuriama nepakankami ir dėl to nedarbo lygis šalyje didėja. Užimtų gyventojų ir emigrantų skaičių sieja neigiama priklausomybė, nors teoriškai šie rodikliai turėtų būti susiję teigiamai. Tai reiškia, kad augant emigracijai, užimtų gyventojų skaičius mažėja. Emigrantų paliktos laisvos darbo vietos turėtų didinti užimtumą, mažinti nedarbą, tačiau dėl anksčiau minėtų priežasčių šiandieninė Lietuvos situacija yra priešinga.

Antroji hipotezė turėjo patvirtinti neigiamą emigracijos poveikį darbo jėgos skaičiaus pokyčiams ir verslo įmonių išlaidoms technologinei plėtrai. Tyrimo rezultatai rodo, kad emigracija neigiamą poveikį turi tik vienam iš dviejų pasirinktų rodiklių.

Verslo įmonių išlaidos technologijų plėtrai ir emigracijos mastai yra susiję neigiamu koreliaciniu ryšiu, kuris patvirtina hipotezę, kad augant emigracijai, mažėja investicijos į technologijas. Didėjant kvalifikuotų specialistų emigracijai, trūkstant specialistų negali pakeisti šalyje likę nekvalifikuoti darbuotojai. Tam reikalingos įmonių ar valstybės pastangos perkvalifikuojant darbuotojus, didesnės investicijos į gamybos procesų modernizavimą, mokslinius tyrimus, inovacijas, modernias technologijas. Pagrindiniai veiksniai, darantys įtaką darbo našumui, yra žmogiškųjų išteklių kokybė ir naudojamos technologijos, todėl jų reikšmė verslui ir ekonomikai yra didelė.

Darbo jėgos ir emigrantų skaičius yra susiję teigiamai. Tai reiškia, kad augant emigracijos mastams, darbo jėgos skaičius šalyje taip pat didėja. Kadangi darbo jėgą sudaro užimti gyventojai ir bedarbiai, pagal atliktą statistinę analizę galima teigti, kad darbo jėgos skaičių Lietuvoje didina ne gyventojų užimtumas, bet didėjantis darbo ieškančių žmonių skaičius.

Apibendrinant tyrimo metu gautus rezultatus galima pasakyti, kad darbo jėgos emigracija yra ne vienintelis faktorius, turintis įtakos šiandieninei verslo ir ekonomikos situacijai Lietuvoje. Tačiau emigracijos mastai įgauna vis didesnę reikšmę ir apimtis, taip apsunkindami jau ir taip sudėtingą ekonominę Lietuvos padėtį, paveiktą ekonominės krizės.

Išanalizavus Lietuvos migracijos procesus ir ekonominę verslo situaciją, galima pateikti šias galimas veiksmų rekomendacijas:

- ♦ Norint vykdyti efektyvią migracijos politiką valstybiniu mastu, reikalingi nuolat atliekami išsamūs migracijos tendencijų tyrimai. Migracijos procesas yra nuolat kintantis reiškinys, todėl būtina kompleksiskai analizuoti migracijos kryptis ir priežastis, kad būtų galima tinkamai įvertinti dabartinę situaciją, o ne remtis teoriniame lygmenyje gauta informacija;
- ♦ Taip pat svarbu tinkamai kaupti ir rinkti statistinius duomenis apie migracijos mastus. Šiuo metu Lietuvoje nėra tikslių duomenų apie tikrąjį emigravusių gyventojų skaičių, ne visi išvykstantys žmonės yra registruojami, dėl to prarandama didelė dalis reikšmingos informacijos. Duomenys turėtų būti nuolat atnaujinantys;

- ♦ Siekiant išsaugoti darbo jėgą Lietuvoje, reikalinga supaprastinti ir pagerinti verslo aplinką, sumažinant perteklinį reglamentavimą, kuris stabdo jaunimą pradėti kurti savo verslą ir diegti inovacijas;
- ♦ Taip pat būtina ir naudinga domėtis kitų šalių migracijos procesų valdymo patirtimi ir sukurti efektyvią investicijų pritraukimo programą, pritraukti naujų darbdavių iš užsienio, kurie kurtų naujas ir konkurencingas darbo vietas Lietuvoje. Lietuva nepasižymi kaip naujų technologijų ar produktų kūrėja, todėl tarptautinių kompanijų pritraukimas į Lietuvą padėtų pasiekti didesnių laimėjimų šioje srityje;
- ♦ Reikalinga sukurti inovacijų praktinio pritaikymo sistemą, skatinančią mokslą ir verslą bendradarbiauti susiejant mokslo ir technologinius pasiekimus. Moksliniai tyrimai turėtų būti praktiškai panaudojami, susieti su konkrečiais verslo projektais, kurie kurtų naujas prekes ar paslaugas;
- ♦ Svarbu skatinti verslą dalyvauti specialistų rengimo ar perkvalifikavimo procese (studentų praktika, įmonių įrangos panaudojimas mokymui ir pan.);
- ♦ Taip pat labai svarbu skatinti valstybės, mokslo institucijų ir verslo sektoriaus tarpusavio bendradarbiavimą, bendrų strategijų ir planų kūrimą, nes tik tokiu būdu galimas sėkmingas darbo jėgos sulaikymo Lietuvoje problemos sprendimas.

IŠVADOS

- ♦ Pagrindinės migracijos teorijos (neoklasikinė ekonomikos teorija, naujoji migracijos ekonomikos teorija, dviejų darbo rinkų teorija, migracijos tinklo teorija, migracijos sistemų teorija, pasaulio sistemų teorija) aiškina, kodėl, kur ir kaip žmonės migruoja, kokios priežastys skatina pakeisti nuolatinę gyvenimo vietą ar laikinai ieškoti kitos gyvenimo ar darbo vietos. Ekonomikos teorijos požiūriu, kiekvienas asmens veikimas ar neveikimas, t.y. sprendimas migruoti ar nemigruoti, yra sąmoningas ir tikslingas pasirinkimas, tačiau kiekvienam asmeniui individualus.

- ♦ Pagrindiniai migraciją įtakojantys veiksniai yra ekonominiai veiksniai: darbo užmokestis ir darbo jėgos pasiūlos bei paklausos skirtumai. Be jų, dar išskiriami ekonominiai, demografiniai, geografiniai, socialiniai, kultūriniai, politiniai, psichologiniai ir kiti veiksniai. Veiksnių įtaka atskiriems asmenims pasireiškia asmeninėmis strategijomis.

- ♦ Emigracijos pasekmės skirstomos į teigiamas ir neigiamas. Pagrindinės *neigiamos* emigracijos pasekmės yra gyventojų skaičiaus mažėjimas, struktūriniai pokyčiai, kvalifikuotų specialistų netekimas, kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas, gamybos apimčių sumažėjimas, pajamų diferenciacijos augimas, technologinės pažangos lėtėjimas, galimas ekonominis šalies atsilikimas. Pagrindinės *teigiamos* emigracijos pasekmės yra nedarbo lygio sumažėjimas, užimtumo augimas, emigrantų į gimtinę siunčiamos piniginės perlaidos, ilgalaikiu periodu padidėjęs darbo našumas, vidutinio darbo užmokesčio augimas.

- ♦ Ekonominis darbo jėgos migracijos vertinimas yra vienas aktualiausių, nes šalies ekonominė situacija veikia verslo aplinkos kūrimą, užsienio investicijų pritraukimą, konkurencingumo didinimą, įmonių gamybos plėtros galimybes ir efektyvesnę investicijų panaudojimą.

- ♦ Darbo jėgos migracijos statistikos analizė rodo, jog po Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą (2004 metais) žymiai išaugo Lietuvos gyventojų emigracijos (ypač į ES šalis) mastai, kurie ypač suaktyvėjo 2009 metais. Įvertinus emigracijos pokyčius bei palyginus juos su imigracijos pokyčiais, galima pastebėti, kad emigracija daro didesnę neigiamą poveikį šalies darbo rinkai ir ekonomikai. Nesikeičiant migracijos tendencijoms, valstybei gresia tiek darbo jėgos, tiek intelektualinio šalies potencialo praradimas, kuris skatina vykdyti mokslinius tyrimus, skatinti naujas bei inovatyvias technologines, komercines verslo idėjas.

- ♦ Ekonominių rodiklių, turinčių įtakos verslui, analizė rodo, kad Lietuvoje nuo 2008 m. vyrauja gamybos našumo, darbo jėgos užimtumo sumažėjimas, išaugęs nedarbas. Vis didėjanti

emigracija turi įtakos kvalifikuotos darbo jėgos trūkumui, nes sumažina gamybos plėtros galimybes ir efektyvų investicijų panaudojimą versle.

♦ Atlikta koreliacinė analizė parodė ryšių stiprumą tarp emigracijos srautų bei nedarbo lygio, užimtumo lygio, darbo jėgos skaičiaus, vidutinio darbo užmokesčio, piniginių pervedimų iš užsienio ir išlaidų technologinei plėtrai. Apibendrinant tyrimo metu gautus rezultatus galima pasakyti, kad darbo jėgos emigracija yra ne vienintelis faktorius, turintis įtakos šiandieninei verslo ir ekonomikos situacijai Lietuvoje. Tačiau emigracijos mastai įgauna vis didesnę reikšmę ir apimtį, taip apsunkindami jau ir taip sudėtingą ekonominę Lietuvos padėtį, paveiktą ekonominės krizės.

SANTRAUKA (ANGLŲ KALBA)

ŽEBRAUSKAITĖ, Asta. (2011). *Impact of Labour Force Migration on Business*. MBA Graduation Paper. Kaunas: Kaunas Faculty of Humanities, Vilnius University. 64 p.

S U M M A R Y

Despite the recent economic recession, global labour migration flows continue to increase and the issue remains important to government and business. The goal of this paper is to analyze how migration processes affect economical indicators of business. Migrations theories and migration factors are analyzed in the first part of this paper. These factors are different to everyone but the main is economical. The most negative influence of migration is the loss of qualified workers, decreasing growing of economics. Migration flows and economical situation of Lithuania is analyzed in the second part of the paper. Analysis of scientific literature and statistics of migration shows that emigration flows from Lithuania are increasing and economical situation is getting more complicated. The results of analysis in the third part shows that emigration flows from Lithuania and some economical factors of business depend on each other.

Keywords: migration, emigration, economical indicators, business, Lithuania.

MOKSLINĖS LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. AVATO, Johanna. (2009) Migration Pressures and Immigration Policies: New Evidence on the Selection of Migrants. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://siteresources.worldbank.org/SOCIALPROTECTION/Resources/SP-Discussion-papers/Labor-Market-DP/0930.pdf>
2. BARCEVIČIUS, Egidijus; TAURAITĖ - KAWAI, Erika; MARTINAITIS, Žilvinas; KUZMICKAITĖ, Daiva; ŽVALIONYTĖ, Dovilė. (2005) Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės. Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. lapkričio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.migracija.lt/index.php?-971318340>
3. BIJAK, Jakub (2006) Forecasting international migration: selected theories, models, and methods. *CEFMR Working Paper, 4/2006*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gegužės 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cefmr.pan.pl> ISSN 1732-0631
4. ČEKANA VIČIUS, Linas; KASNAUSKIENĖ, Gindra. (2009) Too high or just right? Cost-benefit approach to emigration question. *Inžinerinė ekonomika*, Kaunas: Technologija, Nr. 1 (61), p. 28 - 36. ISSN 1392 – 2785.
5. ČIARNIENĖ, Ramunė; KUMPIKAITĖ, Vilmantė; TARAŠKEVIČIUS, Audrius. (2009) Makroekonominių veiksnių poveikis žmonių migracijos procesams: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Ekonomika ir vadyba*, Kaunas: Technologija, Nr. 14, p. 553-559. ISSN 1822 – 6515.
6. DAPKUS, Mindaugas; MATUZEVIČIŪTĖ, Kristina. (2008) Lūkesčių įtaka emigracijai: Lietuvos atvejis. *Ekonomika ir vadyba*, Kaunas: Technologija, Nr. 14, p. 343-349. ISSN 1822 – 6515.
7. DAUGĖLA, Vladas; KAZLAUSKIENĖ, Aušra; SNIEŠKA, Vytautas. (2000) Darbo jėgos migracijos priežastys ir migracijos pobūdis Lietuvoje. *Inžinerinė ekonomika*, Kaunas: Technologija, Nr. 5 (20), p. 17-22. ISSN 1392 – 2785.
8. EHRENBERG, R. G.; SMITH, R.S. (2000) Modern Labor Economics. *Addison Wesley*. p. 338 – 375.
9. FILLER, R. K.; HAMERMESH, D. S.; REES, A. E. (2000) The Economics of Work and Pay. *HarperCollins College Div.* p. 255 – 293
10. FIX, Michael; PAPADEMETRIOU, Demetrios G.; BATALOVA, Jeanne; TERRAZAS, Aaron; YI-YING LIN, Serena; MITTELSTADT, Michelle. (2009) Migration and the Global Recession. Washington, DC: Migration Policy Institute. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.migrationpolicy.org/pubs/MPI-BBCreport-Sept09.pdf>

11. GLINSKIENĖ, Rasa; PETUŠKIENĖ, Edita. (2009) Pasaulinės ekonominės krizės poveikis lietuvių reemigracijos ir protų nutekėjimo procesams. *Ekonomika ir vadyba*, Kaunas: Technologija, Nr. 14, p. 763-771. ISSN 1822 – 6515.
12. GLIOSAITĖ, Kristina. (2004) Ekonominių emigracijos motyvų ir pasekmių vertinimas. Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai, p. 7-11, Seminaras. [interaktyvus]. VDU. [žiūrėta 2011 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: http://www.civitas.lt/files/Emigracija_pranesimai.pdf
13. GRUŽEVSKIS, Boguslavas. (2006) *Migracijos pasekmės darbo rinkai*. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: www.lrinka.lt/Pranesim/Gruzevskis.ppt
14. GUŠČINSKIENĖ, Jūratė. (2001) *Sociologijos įvadas: struktūrinės loginės schemas ir komentarai*: mokomoji knyga. Kaunas: Technologija. 89 p.
15. HARRIS, Nigel. (2004) Migration Without Borders. The Economic Perspective. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001391/139151e.pdf>
16. JUNEVIČIUS, Algis. (2002) Laisvas darbo jėgos judėjimas: pasekmės ir poveikis Europos Sąjungai bei Lietuvai. *Socialiniai mokslai*, Kaunas: Technologija, Nr. 1 (33), p. 85 – 90. ISSN 1392 – 0758.
17. KAIRIENĖ, Saulė; JAKŠTIENĖ, Sandra; NARBUTAS, Valdas. (2008) The Influence of Emigration Assumptions for Human Resources Development in Lithuania. Kaunas: Technologija. *Socialiniai tyrimai*, Nr. 4 – 14, p. 71 – 77. ISSN 1392 – 3110.
18. KARALEVIČIENĖ, Jurgita; MATUZEVIČIŪTĖ, Kristina. (2009) Tarptautinės emigracijos ekonominių priežasčių analizė Lietuvos atveju. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 1 (14). p. 143-151. ISSN 1648-9098
19. KARPAVIČIUS, Sigitas. (2006) Emigracijos poveikis Lietuvos ekonomikai. *Lietuvos bankas: Pinigų studijos*, Nr. 2., p. 21 – 41. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/piniguestudijos2006e2/karpavicius.pdf>
20. KASNAUSKIENĖ, Gindra. (2005) Gyventojų migracijos teorijos. *Lietuvos statistikos darbai*. 2005/II. p. 4-13. ISSN 1392-642X.
21. KASNAUSKIENĖ, Gindra; KRYŽEVIČIŪTĖ, Jūratė. (2008) Protų nutekėjimo kryptys ir priežastys. Lietuvos ekonomikos apžvalga. Nr. 1. P. 95 – 101.
22. KAZLAUSKIENĖ, Aušra; RINKEVIČIUS, Leonardas. (2006) Lithuanian „Brain Drain” Causes: Push and Pull Factors, *Inžinerinė ekonomika*, Kaunas: Technologija, Nr. 1 (46), p. 27-37. ISSN 1392 – 2785.

23. KAZLAUSKIENĖ, Aušra; RINKEVIČIUS, Leonardas. (2006) The Role of Social Capital in the Highly-Skilled Migration from Lithuania, *Inžinerinė ekonomika*, Kaunas: Technologija, Nr. 4 (49), p. 69-75. ISSN 1392 – 2785.
24. KRIPAITIS, Rolandas; ROMIKAITYTĖ, Birutė. (2005) Tarptautinė darbo jėgos migracija: jos esmė, formos ir ją sąlygojantys veiksniai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/leidinys/KripaitisRomikaityte.pdf>
25. KUZMICKAITĖ, Daiva. (2004) Teoriniai tarptautinės migracijos diskursai. *Pilietinės visuomenės institutas. Seminaras: šiuolaikinė lietuvių emigracija - praradimai ir laimėjimai*, p. 4 – 7. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.civitas.lt/files/KonferencijaėEmigracijaė04ė12ė02ėpranesimai.pdf>
26. MATIUŠAITYTĖ, Raimundė. (2003) Darbo jėgos migracija Europos Sąjungoje ir Lietuvoje. *Ekonomika: mokslo darbai*, Vilnius: Vilniaus universitetas, Nr. 63, p. 41-49. ISSN 1392 – 1258.
27. MOTIEKA, E., ADOMĖNAS, M., DANILIAUSKAS, J. (2006). Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išeivijos atžvilgiu. Vilnius. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: http://www.elibrary.lt/resursai/Strateginiu_stud_centras_/Tyrimai/SSC_emigracija.pdf
28. PETUŠKIENĖ, Edita (2009). The Lithuanian youth emigration as the problem of entrenchment into the country's labor market. [interaktyvus]. *The International Conference on Administration and Business, 14 – 15 November 2009*. [žiūrėta 2009 m. lapkričio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.itchannel.ro/faa/602ėpdfsamėICEAėFAAė2009.pdf>
29. PUKELIENĖ, Violeta; GLINSKIENĖ, Rasa; BERŽINSKIENĖ, Daiva. (2007) Darbo jėgos migracija: globalinis aspektas. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, Nr. 2, p. 49 – 64. ISSN 1392 – 1142.
30. SIPAVIČIENĖ, Audra. (2006). Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.iom.lt/documents/A.Sipaviciene-migrac..pdf>
31. SIPAVIČIENĖ, Audra; JERŠOVAS, Mantas (2010). *Darbo jėgos migracija: poreikis ir politika Lietuvoje* (2010). Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.emn.lt/uploads/documents/Darbo%20jegos%20migracija.pdf>
32. STULGIENĖ, Asta; DAUNORIENĖ, Asta. (2009) Migracijos poveikis darbo jėgos rinkos pusiausvyrai. *Ekonomika ir vadyba*, Kaunas: Technologija, Nr. 14, p. 984-992. ISSN 1822 – 6515.

33. TAYLOR, J. Edward. (2006) International migration and economic development. Italy: Department of Economic and Social Affairs. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.un.org/esa/population/migration/turin/SymposiumeTurinefiles/P09eSYMPeTaylor.pdf>
34. TASSINOPOULOS, A.; WERNER, H. (1998) Mobility and Migration of Labour in the European Union. *CEDEFOP document: Mobility and Migration of Labour in the European Union and their Specific Implications for Young People*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. lapkričio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://cedefop.europa.eu/EN/Files/1710een.pdf>
35. URBONAVIČIENĖ, Ieva; TVARONAVIČIENĖ, Manuela. (2008) Polinkis emigruoti: priežasčių paieškos. *Verslas: teorija ir praktika*, Vilnius: Technika, Nr. 9 (4), p. 253 – 260. ISSN 1648 – 0627.
36. VIRŽINAITĖ, Raminta; JUCEVIČIENĖ, Palmira. (2004) „Brain Drain” Causes and Consequences: Country intransition perspective’, *Inžinerinė Ekonomika-Engineering Economics*.
37. ŽVALIONYTĖ, Dovilė; MARTINAITIS, Žilvinas. (2007) Emigration from Lithuania: what we do, what we should do and what we don’t know. *Politology* [interaktyvus], no.3 (47) [žiūrėta 2010 lapkričio 16d.], p.112-134. Prieiga per internetą: <http://www.migracija.lt/index.php?-971318340> ISSN 1392–1681
38. СУЛАБЕРИДЗЕ, Автандил (2008) Вынужденная и насильственная миграция: критерии разграничения. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nbu.gov.ua/Portal/SocGum/Mtpsa/2008/articles/Sulaber.pdf>

INFORMACINIŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. BAGUŽIS, Gintaras (2010). Kokios ekonominės imigracijos perspektyvos Lietuvoje. *Polisauga.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.polisauga.lt/2010/08/04/kokios-ekonomines-imigracijos-perspektyvos-lietuvoje/>
2. *Darbo jėgos paklausos ir darbo vietų užpildymo problemų tyrimas* (2009). Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas. p. 49. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/MoksliniaiTyrimai/UserDispForm.aspx>
3. *Darbo rinkos analizė ir pasiūlymai darbo jėgos trūkumo problemai spręsti, atsižvelgiant į šalies ūkio plėtros prognozę 2008 – 2015 metams* (2007). Ekonominių ir teisinių konsultacijų centras. Kaunas: ETKC. p. 150. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.migracija.lt/index.php?-1170128324>

4. Ekonominės migracijos reguliavimo strategija. (2007). Vilnius [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: www.lrvk.lt
5. *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Mobility in Europe* (2009). Analysis of Eurobarometer on mobility. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2009/59/en/1/ef0659en.pdf>
6. Eurostat (2011). European Commission. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
7. International Labor Migration: A Responsible Role for Business. (2008) Business for Social Responsibility. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. lapkričio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.bsr.org/reports/BSR%20LaborMigrationRoleforBusiness.pdf>
8. KASIULEVIČIUS, Vytautas; DENAPIENĖ, Goda (2008). Statistikos taikymas mokslinių tyrimų analizėje. Vilniaus universitetas: teorija ir praktika. Nr. 9(3): p. 176–180
9. KRUGMAN, P.R.; OBSTFIELD, M. (2001) Globalization and the Inequality of Nations, *Quarterly Journal of Economics*, volume 116, p. 115 -122. ISSN 1531-4650
10. KVAINAUSKAITĖ, Vaida. (2004). Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai. Kaunas: Technologija. p. 108. ISBN 9955-09-453-2.
11. *Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos vertinimo principai ir rodikliai* (2009). Socialinių tyrimų institutas. Vilnius: Eugrimas. p. 125. ISSN 1822-1041. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ces.lt/2009/02/lietuvoje-gyvenanciu-treciuju-saliu-pilieciu-integracijos-politikos-vertinimo-principai-ir-rodikliai/>
12. Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2010). [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 8 d.] Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/Puslapiai/default.aspx>
13. *Lietuvos profesijų klasifikatorius* (2010). Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 19 d.] Prieiga per internetą: http://82.135.219.213/mod/klasifikatorius/?p=0_1
14. MAKŠTUTIS, Antanas (2010). Šiuolaikinė vadyba. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija: Vilnius. ISBN 978-9955-423-90-4.
15. MASLAUSKIENĖ, Aušra; STANKŪNIENĖ, Vlada. (2007) *Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 lapkričio 16d.], p. 230. Prieiga per internetą: <http://www.iom.lt/documents/seima-abipus-sienos.pdf> ISBN 978-9955-697-10-7

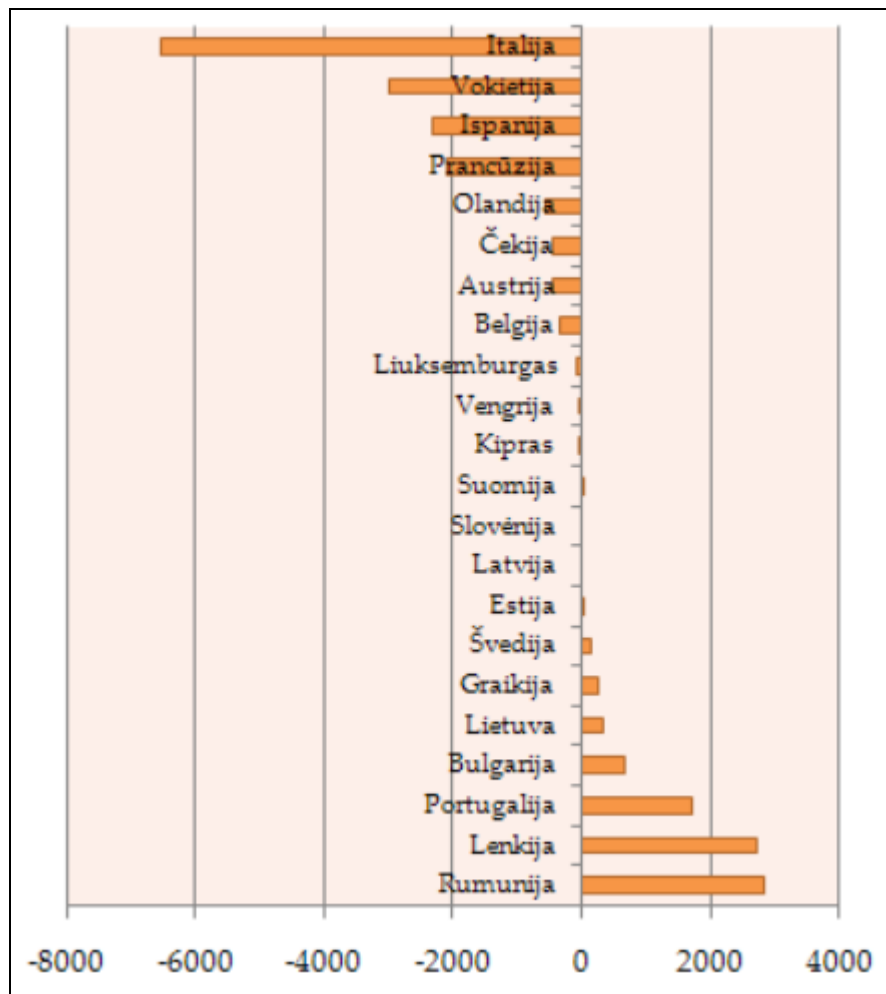
16. Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams. (2006) Vilnius: Lietuvos laisvosios rinkos institutas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: www.lrinka.lt/uploads/files/dir16/16e0.php
17. MOCKAITIS, Audra I.; ŠALČIUVIENĖ, Laura. (2005) Protų nutekėjimas iš Lietuvos – reali grėsmė ar išpūstas burbulas?, *Tiltai: humanitariniai ir socialiniai mokslai*, nr. 4, p. 51-58. ISSN 1392-3137
18. NEWLAND, Kathleen. (2009) Circular Migration and Human Development. *Human Development Research Paper, 2009/42*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2009/papers/HDRPè2009è42.pdf>
19. PFEFFER, Jeffrey (2010). Power Play. Harvard Business Review [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.jeffreypfeffer.com/pdf/articles/HBR-JulAug2010-PowerPlay.pdf>
20. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (2011). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 18 d.] Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/>
21. МОШНЯГА, Валерий. (2009) Влияние современного кризиса на трудовую миграцию. Москва: Региональная встреча экспертов. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://migrocenter.ru/publ/konfer/pdf/moshnjaga.pdf>

ES 25 šalių pasiskirstymas pagal teritorinį ir profesinį mobilumą

Aukštas teritorinis mobilumas	Airija Belgija Liuksemburgas Prancūzija Vokietija	Danija Estija Jungtinė Karalystė Latvija <i>Lietuva</i> Olandija Suomija Švedija
Žemas teritorinis mobilumas	Austrija Graikija Italija Malta Lenkija Portugalija Slovakija Slovėnija	Čekija Ispanija Kipras Vengrija
	Žemas profesinis mobilumas	Aukštas profesinis mobilumas

Šaltinis: *Darbo rinkos analizė ir pasiūlymai darbo jėgos trūkumo problemai spręsti*, 2007, p. 33

Grynosios darbuotojų perlaidos 2010 m. (mln. Eurų)

Šaltinis: sukurta autorės pagal Eurostat, 2011